

Isidora SEKULIĆ

BORE STANKOVIĆA VILAJET

Trideset godina od smrti pisca „Nečiste krvi“

Što sitnija palančica, to život u njoj više napet. Svako je u svojoj kući komšija, prijatelj, i tihi otrov. Danju i noću nešto gmiže, klokće i šapuće; primitivne snage brekte; život je uvek pun i gotov kao kuršum. A svugde po svetu je palančički čvor i gužva! I najveći grad je od palanaka sazdan. Zato su palanke i sela i tako slični i tako različiti. Svaka palanka ponaosob više različita u samoj sebi nego slična drugima. Onaj neprekidni šapat i šum življenja ni u dvema kućama isti, ni u jednoj kući stalan. Đura Jakšić je milini „tihoga tkanja“ spevao u dve reči veliku muziku. A Vranje Bore Stankovića, u ono vreme, na onoj tursko srbijskoj granici, to je bila jeka od življenja, trusovi volje i strasti i starinske popogane muške vlasti.

On, taj, tu, Bora — izdašno sam ga opet čitala, pa mi način govora, lokalni ili lični, u ušima i pod perom — vuče nas taj Bora i milom i silom u svoj vilajet; med tipove svoje arhipatrijarhalne palančice; u brutalne scene onovremenskog balkanskog patrijarhata; med ženski vrvež gde pojedina lica imaju vegetativnu mladost i takvu starost; i ništa drugo; kroz uličice, groblje i portu sa posebnim, punopravnim stanovništvom prosjaka, božjaka, ludaka, propalica i badavadžija, sa srpskim, turskim i arnautskim imenima. To, tada i takvo Vranje — beskrajno jedenje i pijenje; zamorno licanje kuća za praznik; uzbuđeno dočekivanje zvanica, namernika i rodaka koji svi imaju sva prava u kućama svojke; tišina gore dole po uskim stepenicama sploštenih kuća koje sve ipak imaju i doksat i sprat i gornju sobu i lagzde. Šalvare, mintani, kolije, lakovane cipele hadžije; radena ženskim rukama, prljava obuća, kako bi je gosti, pri odlasku, lako nazuli. Trupkanje, u čarapama bezbroja nekih slugu i sluškinja koji nose, i nose, u tepsijama, što se danima peklo i mesilo. Čuje se i svirka Gigana, zvekću na mladim ženskim grudima dukati i dubli. A uz svečane ceremonije obavljaju se, tiho, i poslovni dogovori: prodaje se mrtva i živa roba, teslimi se roba iz amama gde vrište devojke i mlade žene. I sve je oblo i toplo, i kukovi, i mišice, i plečke, i rame- na, a grudi mladih devojaka iskana, nadimaju se, više preko ograde. Uvlači se u to obilje i priroda: ima brda i topola; ima, danju, pripeka i žar, a u jesen ima gustih kiša, kad se ljudi uvlače u sobe i leže po mindertucima. „raskomoćeni“, pri čemu se opet javlja registar: šta je u koga mesnata oblina. A mesec je opojan, ili rastopljeno

olovo, a izdaleka bije bubanj i stoji cika igračica. Ima i prašine, sa zemlje u visine, ili odgore na zemlju. Ljudske radnje se ne pominju; a žensko robovanje i služenje, uz većitu strepnju i česte grdnje i kazne — to teče kao nevidljiva krv. Nastavak na 5 strani

MALI ESEJ

Ozareni grad

1944
20 oktobar
1957

„Le vieux Paris n'est plus (la forme d'une ville Change plus vite, hélas ! que le coeur d'un mortel). Paris change ! mais rien dans ma mélancolie N'a bougé ! palais neufs, échafaudages, blocs, Vieux faubourgs, tout pour moi devient allégorie, Et mes chers souvenirs sont plus lourds que des rocs.“ (Charles Baudelaire)

„Tražio sam nešto osobito i savršeno za moj grad kad mi, gle, u duhu sinu njegovo starosedelačko ime.“ (Volt Vitmen)

„Ja osećam kako raste ovaj grad, raste svakoga časa, nevidljivo, i odjednom ulica jednog dana promenila je svoj lik...“ (Dušan Matić)

Ljudi rođeni u ovom gradu na stavama Dunava i Save, ili i oni koji nisu rođeni u njemu, nego su, poput Uskokovićevih „došljaka“, pristigli sa raznih strana i iz raznih krajeva, pokupili svoje prnje, i materijalne i duhovne, i ulili se kao pritoke i pritočice u reku njegovog života, unoseći uvek ponešto od svoje fizionomije u njegovu, i primajući ponešto i od već stečenog i zatečenog, ti ljudi s Terazija, s Karaburme, Čukarice ili Zvezdare, stari i novi čuburci i dorčolci, ili savamalci, i kako se sve još nisu tokom duge istorije zvali, zajedno s bregovitim i terasastim ulicama i uličicama, zajedno s čitavim tim ambijentom ukliještenim između dva razvučena vodena kraka, čine ono što se zove naš glavni grad. I ta slika, spoljašnja uostalom, bila bi krnja i nepotpuna kada se nekiput ne bi sagledala i sa one druge, „zemunske“ strane, sa koje Beograd izgleda nekako monumentalno, naročito u ranim jutarnjim i ranim večernjim časovima. Tada se čoveku učini da ovaj naš grad stvarno i, rekao bih, skoro fizički izrasta iz tla na kome kroz vekove, prkoseći svakojakim nevoljama, počiva. Oni koji znaju Beograd do poslednjeg rata i Beograd danas, znače da pronađu goleme razlike u tom njegovom čisto spoljnom, i ne samo spoljnom, izgledu. Monumentalnost koja je do rata bila više prividna — jer je Beograd gledan s panonske nizije, s blokovima zgrada izdignutim iznad obala dvaju reka, više davao iluziju velegrada no što je to ustvari bio, i no što je to mogao tada biti, — danas je nekako, i svalim danom sve više, stvarna slika njegovih sve realnijih oblika. Trinaest je svega godina proteklo od onog Dvadesetog oktobra 1944 godine, a koliko promene!

Uхватiti što celovitije tu dramu menjanja našeg grada, i to ne samo u njegovom spoljnom nego, pre svega, u psihološkom vidu, zadatak je umetnosti i umetnika.

Kao i svi gradovi sveta, i Beograd nam nudi više svojih lica i oblića. Postoji jedan Beograd stari, orijentalni, koji je takav bio sve do Prvog svetskog rata, „prizemni“ Beograd, patrijarhalni, uostalom i melanholičan kao Vranje iz Borine „Nečiste krvi“, Beograd — srpska palanka od najviše 70.000 stanovnika, ali centar jedne oslobodilačke i demokratske misli, sav pijemontski nastojen i ustremljen, uzrujan sav, isto, mnogobrojnim unutarnjim javnim i tajnim sukobima i potresima, političkim, stranačkim i strančarskim, nacionalnim i socijalnim, dinastičkim i svakakvim drugim. Postoji, opet, jedan drugi Beograd, onaj „posleratni“, to će reći onaj između dva svetska rata, Beograd centralističke i polukolonijalne, sirove i pohlepne beogradske čaršije, beskrupulozne i ustremljene isključivo jednom jedinom cilju: bogaćenju. I postoji, najzad, treći Beograd, ovaj naš i sadašnji, koji nam, pored svojih starih lica, nudi sasvim nove oblike života, shvatanja, navika i običaja, refleksije industrijalizovanja i zemlje i njega samog, slike i odlomke slika nečega što se tek rada u uskomešanom kovitlacu velegradskog i palanačkog isto-vremeno, sasvim modernog i primitivnog, savremenog i patrijarhalnog uporeda.

U ovim namerno uprošćenim karakterizacijama ne iscrpljujemo se, razume se, ni u kom slučaju tema Beograda. Niti se ona može uopšte ugurati u bilo kakve šeme. Svaki će umetnik tražiti i pronalaziti one crte koje su njemu bliske, intimno proosećane i intimno razumljive. Neko će, kao Bodler, i pored Pariza koji se menja „brže nego srce smrtnika“, ostati, bez obzira na sve promene, a možda i uprkos njima, duboko melanholičan i veran svojim uspomenama, i samim tim opet potvrditi zakonitost i nužnost postojanja mnogih meña u društvu i prirodi. Drugi će, kao Vitmen za svoj grad, u svom duhu, rekreirati njegovu prošlost i osetiti kao uzbuđljivo i samo potsećanje na njegovo „starosedelačko ime“. Dok će neki, kao pesnik Dušan Matić, ostati zadivljeni, a pomalo kao i začuđeni pred neobuhvatljivim i svežim klicama novog...

Beograd je imao, ima i imaće svoje pesnike. Slike o njemu postoje, razbacane dođuše u mnogim poetskim i proznim tekstovima, pa ipak se može sa sigurnošću reći da nema tole ozbiljnijeg našeg pisca, bilo klasika bilo savremenog, koji se nije, u bilo kom obliku, dotakao teme Beograda. Počev od onog Brankovog znamenitog stiha „Beogrado, moj beli labude...“ pa sve do poetskih vizija savremenika, prozista ili poeta svejedno, sve do zagrenutih ritmova poletaraca u literaturi, ovaj motiv kontinuirano se produkuje u književnim i drugim radovima.

Jedino što bi još moglo da se poželi, dalo bi se izraziti u kratkoj, ali zato ništa manje važnoj, formuli: Više sinteza!

Tanasije Mladenović

UMETNIK I NJEGOVO DELO

Ivo ANDRIĆ

Rose et moi nous vieillissons, mais mes toiles restent toujours jeunes et fraiches.

COROT

Videti retrospektivnu izložbu Jovana Bijelića bilo je za mnogoga od nas pravi doživljaj. Ići dugo i uzbuđeno, u jutarnjoj tišini izložbenih prostorija, od platna do platna, značilo je misliti o umetniku i njegovom putu, sve od one nejasne stežnje u mladom čoveku pa do ostvarenog dela koje stoji na kraju toga puta i koje dopušta svako gledanje i tumačenje, ali samo jedno ne dopušta: poricanje i sumnju. Jer, takvo umetničko delo diže se pred nama, stvarno i neosporno, skupio i pošteno plaćeno, oteto haosu prirodnog toka stvari, neprolazno i večno, bar po meri naše ljudske večnosti i neprolaznosti.

Takvo delo nagoni čoveka da nastavi svoju davnašnju, nikad do kraja ne domišljenu misao o tom putu, o krizama koje ga neminovno prate i o njegovom konačnom cilju, kad bude ostvaren i ako bude ostvaren, kao što je to ovde slučaj.

Sva se mesta na zemlji ne mogu nikad obići, ni sve pesme čuti; sva se jela i pića ne mogu nikad okusiti, ni sve ruke stisnuti, ni u sve oči zagledati. Sve se ljudske težnje i postupci ne mogu nikad shvatiti ni obuhvatiti, ni bezgranično bogatstvo oblika savladati.

To je saznanje koje se, pre ili posle, ispreči pred čovekom umetnikom, kao neprohodna planina koju valja preći, ili — nestati u njoj, zajedno sa svojim delom.

Ima jedno vreme u životu umetnikovima kad se snažno i bolno oseti ta ograničenost, kad mu se odjednom ukaže cela prava, i tako mala, mera naše ličnosti, kad mu svet dođe kao ubog predeo ili ograden i zatvoren vrt. To osećanje se može javiti u raznim vremenima umetnikova života, ali kao što je

prirodno, to obično biva u prelaznim periodima, ponajčešće na granici zrelih godina, kad umetnikova svest počinje da se ocrtava i ustaljuje, kao suma svih iskustava, kao konačna vizija sveta.

To je kritičan trenutak u kratkom umetnikovom veku, kad sva radost i sav jad života moraju da se preobrazu u razumevanje sveta oko sebe i sebe u njemu, kao što je to negde rekao Jakob Burckhardt. Ili bar u najviši stepen razumevanja za koje je čovek sposoban. Ne biva to ni brzo ni lako, ni bez mučnih traženja i posrtañja, jer to su uvek teške i opasne godine života. Tu se čoveku umetniku, i svakom misaonom čoveku, pokoleba tle pod nogama, stanu da mrknu nebeska svetla i da se mrse zemaljski putevi. Svet koji je čoveku dotle izgledao kao njegovo obasjano igralište i lovište, zgasne odjednom kao iskra iza koje ostaje mrak bez pepela. Bleštava varka o veličini i neprolaznosti sveta i našeg udela u

Nastavak na 4 strani

Jovan Bijelić: Bosanski predeo

O. Bihalji—MERIN

MALI RED VOŽNJE ZA SATELITE

I
Kuda juri čovek? Otkud ta užurbanost? Šta ga goni na taj besomučni tempo? Sve više u vis, sve brže, kao da ga opsega neka divlja žudnja da u kratkom letu između mraka rođenja i smrti gleda beskonačnost, prokstrasti beskrajnim prostorima i konačno prodre u tabu — predele neba. Šizoidni bogovi su čoveku uskratili krila. Iz surevnjivosti i potajnog straha od njega, Amoka koji se tako besno propinje. Ali čovek se u kosmos elemenata koji se okreću i kreću nezadrživo silinom otisnuo i bez krila. Mutno

je, neodređeno to treperenje zvezda u univerzumu. Da bi im otkrili red vožnje, ljudi su se nekada peli na lomače. Čovekova potreba da zakuca na šalteru Večnog nije se mogla iskoreniti. Hadovi i paradizi su lukavstva čovekovog detinjeg doba. A ovo veliko putovanje u kosmos pokreće stvaralačka supstancija moderne nauke. Čovek se više ne zadovoljava da izvan svojih prostornih granica izide samo u mom već hoće da ih prekorači i nogom. Možda tamo, na tmnim zvezdanim šarama večnosti, ima bića koja traže cilj i smisao, putešestvi-

ju koje zovemo životom, isto tako kao što ga i mi tražimo. A možda tako nečega tamo i nema, u onim ledenim daljinama beskrajnog prostora. I tada, ovo smelo putovanje u prostranstva vasiona ne bi donelo ništa drugo do proširenje magnetskog polja naše Zemlje i dokazalo samo da mi nikad ne možemo da izidemo izvan samih sebe.

II

U svoje rano doba, čovek je proputovao i istražio kontinente. Kasnije je brodio rekama i jezovima,

zatim osvojio mora. U trećoj episi popeo se u atmosfersko nebo svog zemaljskog sveta. Prostori izvan toga otiču u interplanetarne zone, pripadaju vasionskoj navigaciji.

Istorija leta u krugu troposfere može se smatrati završenom. Čovečanstvo je prešlo na organizovanje svog svetskog prometa putanjama koje vode kroz stratosferu.

Izbacivanje Zemljinog satelita je salva u čast jednog novog Kolumbija. Dosadašnja oprema za putovanja, hermetična kabina, ronilačko odelo sa uređajem za permanentno

Nastavak na 8 strani

LJUDI I GODINE

**BORISAV STANKOVIĆ
U SVOJIM PISMIMA**

Ima ljudi koji celoga veka pišu i ostave za sobom čitavu malu literaturu, koja, ukoliko nisu u pitanju umetnici ili naučnici, najčešće ostane posle godinama u ormanima i stolovima potomaka, da je jednoga dana proguta plamen ili bunjište, često i nepročitanu još jednom. Ima književnika koji takođe mnogo pišu, dopisuju se iz stvarne potrebe, ili iz želje da se i na taj način umetnički izlive, tako da je ponekad njihova prepiska skoro obimnija i značajnija nego njihovo delo. Ali ima i takvih ljudi od pera i običnih smrtnika koji, iako su napisali tomovne akata i knjiga, privatna pisma su im malobrojna i najčešće telegrafski kratka.

Među ove poslednje spada i Borisav Stanković. Koliko je meni poznato, a i po pričanju njegove porodice, školskih drugova i prijatelja, on nikad nije mnogo pisao pisma, niti je voleo da ih piše. A sve što je ikada napisao, bar koliko je danas poznato, najčešće je bilo vezano za neki određeni posao, koji je trebalo preko pisma utanačiti ili okončati, za njega ili za nekog drugog. Takva su i njegova pisma i karte porodici. Takva urednicima listova i časopisa. Takva književnicima i knjižarima. Takva prijateljima i neprijateljima. Kratka, brza, poslovna. Uvek pisana kao nadohvat, na juriš. Da se ne izgubi pošta. I zato skoro nikad marljivo pisana. Kao uostalom i većina njegovih književnih rukopisa koji kao da su i sami pisani u nekoj žurbi i groznici. Ta užurbanost išla je do te mere da ponekad nije bio u stanju ni sam da odgonetne šta je hteo i šta je napisao, iako je inače imao lep rukopis.

Na jednom mestu, u svojoj nedovršenoj Autobiografiji, on i sam o tome govori na ovaj način: da ni urednicima, kojima je nudio svoje prve književne pokušaje, nije nikad mnogo klandirio pisma niti ih obasipao naročitim molbama (ukoliko one nisu bile materijalne prirode, s obzirom da je bio skoro čitavog svog života oskudan). Prosto: može-ne može i gotovo!

Jedina karta koja je sačuvana do danas u njegovoj porodici, upućena jednoj od njegove tri kćeri, najstarijoj, u vremenu posle Prvog svetskog rata, napisana je tipično borinovski, kratko i skoro bez ikakve interpunkcije. Jedva ako ima tri rečenice, pa i one, očet, po njegovom običaju, nedovršene: „Šta ti radiš i kako ti je u školi Jesil (a) fotografije od Dronine (Donine) cerke Mnogo be poz dravlja Tvoj Tata“.

Koliko se sada zna, najduža i najzanimljivija pisma, karte i beleške, u vidu pisama, sačuvani su u arhivi grada Sarajeva, Matice srpske u Novom Sadu, Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti u Zagrebu, Arhivi Srpske akademije nauka u Beogradu, Muzeju u Sremskim Karlovcima, Narodnoj biblioteci u Beogradu, Univerzitetnoj biblioteci „Svetozar Marković“ i kod pojedinih prijatelja i rođaka u Beogradu i po unutrašnjosti.

U pismima koja se čuvaju u arhivama Matice srpske i Karlovcima, pominje se više imena, ali se iz teksta vidi ko su te ličnosti i u kakvom odnosu ih Stanković pominje: najčešće opet u vezi sa svojim poslovima oko izdavanja dela — materijalne prirode.

U Institutu za književnost Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu čuva se jedan književni oglas povodom prvog izdanja „Nečiste krvi“, koji je Stanković uputio Matošu, svom prijatelju još iz Beograda. I u njemu se uglavnom govori o materijalnim pitanjima. Između ostalog, tu se kaže i ovo: „Dragi Matoše, ne prepadaj se od ovoga pošto sam uveren da lično ti preplatom nećem ni pomoći kao ni ja tebi... Veruj mi ne nadam se od svega ovog ničega kakvom dobru (reč je o oglasu koji je trebalo da izide u nekom zagrebačkom listu za „Nečistu krv“). Ovo je više štat da se vidi: da li se može kod našeg naroda, a bez partija i koterija, sa jednim ne kažen dobrim literarnim ali bar solidnim što god postići“.

U Univerzitetnoj biblioteci u Beogradu sačuvano je i jedno pismo koje nije Bora pisao, ali se i ono odnosi na njegovo vazda teško materijalno stanje. Pisali su ga nekom arhimandritu ili vladici u Sreću Veselinović, Nušić i Brzak: „Imam jednu molbu — veli Veselinović — na tebe i Sv Obitelj. Tiče se jednog našeg literarnog brata Borisava Stankovića pripovedača. To ti je pravi pogorelac. Em siroma kao davno, em bez službe, a vrh svega i neka ga groznica napopastila. Mislili, mislili, i ja i Nušić i Brzak i dokonasmo da te zapitamo: nećem li ga primiti na jedno izvesno vreme kod sebe...“

U pismima upućivanim sarajevskoj „Nadi“ opet se, manjeviše, uvek o materijalnim stvarima govori: „Molim Vas da me pre svega izvinete za ovaj možda neumesan i drzak korak. Ali ja sam primoran i evo me — makako Vi mislili, gde Vas molim da mi pošaljete od honorara za crticu „Tajni bolovi“... Verujte mi g. Uredniče, da me je na ovo nagnala krajnja sirotinja koja me od rođenja prati, jer sam bez igde ikoga i onda sami možete zamisliti kakav je moj život...“

Istine radi, u pismima koja se čuvaju u arhivi Matice srpske u Novom Sadu, Sremskim Karlovcima i Beogradu, ima podataka i o njegovim delima i zdravstvenom stanju, o kućama i ulicama u kojima je živio, o njegovoj ženidbi, pa i o njegovu poslovičnom „zulumčarenju“. Ali najzanimljivije je ono gde on govori o svojim delima, napisanim ili koja namerava da napiše. Tu se on vidi ceo, sa svim svojim negativnim i pozitivnim stranama, i kao čovek i kao pisac: naprasit, ponosan, ali često i vrlo samokritičan. Ono što u ovim pismima, nemarno napisanim, kao i ostala njegova korespondencija, izuzetno iznenađuje, to je njegova pedantnost i prefinjeni ukus kad je u pitanju štampan tekst. Iako se ponekad „cenka“ za svaki dinar sa urednicima, on se iskreno odriče značajnih suma, pristajući da sam plati štamparu novu korekturu i slično, samo da mu delo bude što umivenije i bolje.

Siniša Pcanović

PANORAMA

**FRANCUSKA
KNJIŽEVNOST
NA PREKRETNICI**

U književnom stvaralaštvu nema sezone, ali jesen se obično smatra kao početak sezone za izdavače. To je bio povod da dođe do razgovora između predstavnika izdavačkih kuća, književnih kritičara i novinara u toku kojega su izneti pogledi na stanje u savremenoj francuskoj književnosti.

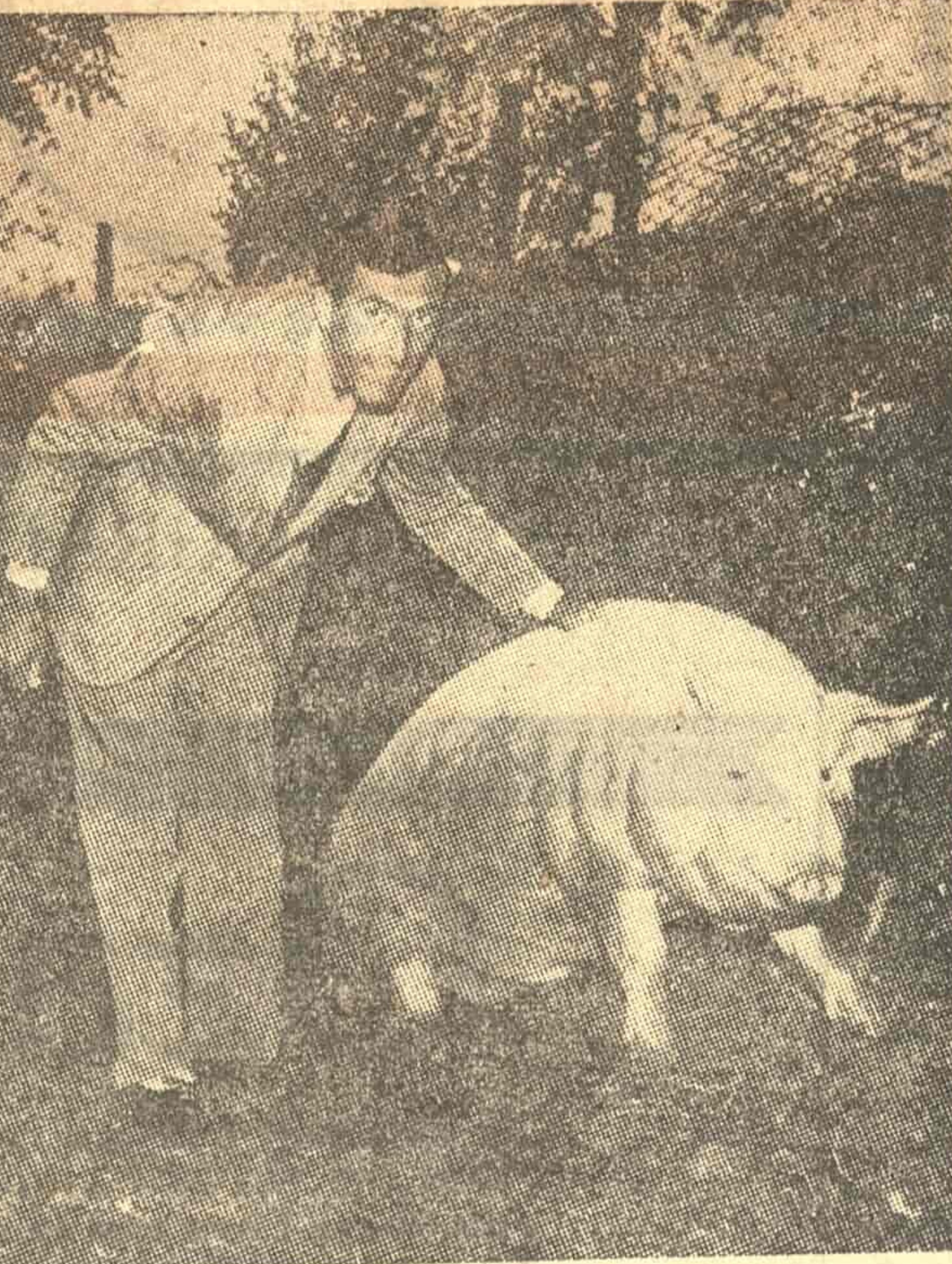
Najveći deo književne scene i najveći deo publike — rekao je poznati književni kritičar lista „Figaro“ — plene balzakovski romani. Te romane — nastavio je on — karakteriše potpuna izgrađenost i reljefnost karaktera koji se sukobljavaju u raznim situacijama, pri čemu ti sami karakteri i situacije imaju logički razvoj. Od mladih predstavnika tog tradicionalnog realističkog pravca najpoznatiji su Troja, Drion i Versel, pripadnici iste škole iz koje su potekli Morijak, Dijamel i Roman. Ali, u poratnom periodu, pojavila su se i dva velika, izrazito moderna pisca: Sartr i Kami. Pored Sartra i Kamija postoji i grupa mladih romansijera-modernista sa izvesnim zajedničkim crtama: Bob Grije, Natali Sarot i Zan Lagrole.

Romen Keno, urednik „Enciklopedije svetske literature“, smatra ovu grupu veoma interesantnom zbog izvesnih tehničkih novina koje je uvela u roman. U svom poslednjem romanu „Portret nepoznatog“, Natali Sarot je otišla skoro do granice apstraktnog pripovedanja. Taj njen roman, koji je skoro bez akcije, Keno naziva „antifromanom“. Tek na kraju ove knjige čitalac postaje svestan namere pisca da preko maglovitih karaktera — ličnosti nemaju imena već samo nazive „On“ i „Ona“ — i njihovih besadržajnih razgovora simbolizuje banalnost i beznačajnost životne stvarnosti.

Pretstavnik izdavačke kuće Zilijar smatra da se francuska književnost danas nalazi na prekretnici: prošlo je doba „velike literature“, aristokratije i krupne buržoazije, a novi čitalac, koji se javlja u masi, još nije našao adekvatan izraz svojih težnji i ukusa, a za to će mu možda biti potrebno desetak godina.

**PABLO PIKASO
GLUMAC**

Na američkom televizijskom programu, koji se daje svake nedelje po podne, pre dve nedelje prikazan je jedan film u kome je protagonist poznati slikar Pablo Pikaso. U pitanju nije bio dugometražni igrani film već predstava dokumentarnog tipa, gde je umetnik tumačio samoga sebe. Ovo, naravno, nije prvi film u kome se kao glumac pojavljuje slavni slikar. Nikol Vedre ga je snimio u filmu „Život počine sutra“, Italijan Emer i Francuz H. G. Kluzo posvetili su mu takođe dva uspešna filma. Ali ova američka verzija, u koju su ušli neki delovi Kluzovog dela, ispalila je najinteresantnija. Na ovom filmu prikazan je Pikaso kako u kratkim pantalonama i sandalama crta golubicu, modelira jednu vazu i pravi na podu figuru od predmeta koji su mu bili pri ruci. Egzibicija se završava crtanjem figura igračica na velikom zidu. Za celo vreme filma Pikaso ne govori. „Ja ne govorim. Crtam“ — rekao je umetnik američkim kino-operatima.

U okviru „hiljadugodišnjeg“ tradicionalnog sajma u italijanskom mestu Goncaga, blizu Mantove, po deseti put ove godine podeljene su nagrade „Sucara“ za umetničke radove. Premije su dodeljene slikarima Pijeru Martinu, Vinčencu Cardu i vajarima Aliku Kavalijeru. Kod ove „kulturne manifestacije“ najzanimljivije je to što se kao nagrade daju domaće životinje. Prošle godine je to bio magarac, a ove svinja. Na slici: vajar Kavalijer sa svojom „premijom“.

ma i sandalama crta golubicu, modelira jednu vazu i pravi na podu figuru od predmeta koji su mu bili pri ruci. Egzibicija se završava crtanjem figura igračica na velikom zidu. Za celo vreme filma Pikaso ne govori. „Ja ne govorim. Crtam“ — rekao je umetnik američkim kino-operatima.

**IZLOŽBA SLIKA
IZ ZBIRKE EDVARDA
ROBINSONA**

Muzej Lepih umetnosti u Montrealu priredio je nedavno izložbu slika zbirke grčkog brodovlasnika-milijardera Stavra Niarkosa, koje su ranije bile vlasništvo holivudskog glumca Edvarda Robinsona. Na izložbi su uglavnom zastupljena dela poznatih evropskih i američkih umetnika s kraja prošlog i početka našeg veka. Ovaj poznati američki glumac sakupljao je slike i upotunjavao svoju zbirku punih trideset godina, ali je morao da ih proda zbog razvoda sa svojom ženom.

**BORBA
PROTIV CENZURE
U AMERICI**

Nacionalni komitet za knjigu Sjedinjenih Američkih Država, sledeći krilaticu „knjige nisu luksuz već potreba“, objavio je pod naslovom „Sloboda čitanja“ seriju svojih anketa i izveštaja u kojima su ispitani problemi koje nameće zloupotreba cenzure u SAD i potražena sredstva da u

javnost prodru mnoga dobra dela zabranjena u Americi.

**MEĐUNARODNI
MUZIČKI KONKURS
U RUMUNJI**

U spomen velikog rumunskog muzičara Georga Eneskua u Rumuniji je ustanovljen Međunarodni muzički konkurs koji će se svake treće godine održavati u Bukureštu. Prvi konkurs počinje septembra 1953 godine, a prijave se mogu podnositi sve do prvog juna iduće godine. Na ovoj manifestaciji mogu uzeti učesća violinisti i pijanisti koji nisu stariji od 33 godine.

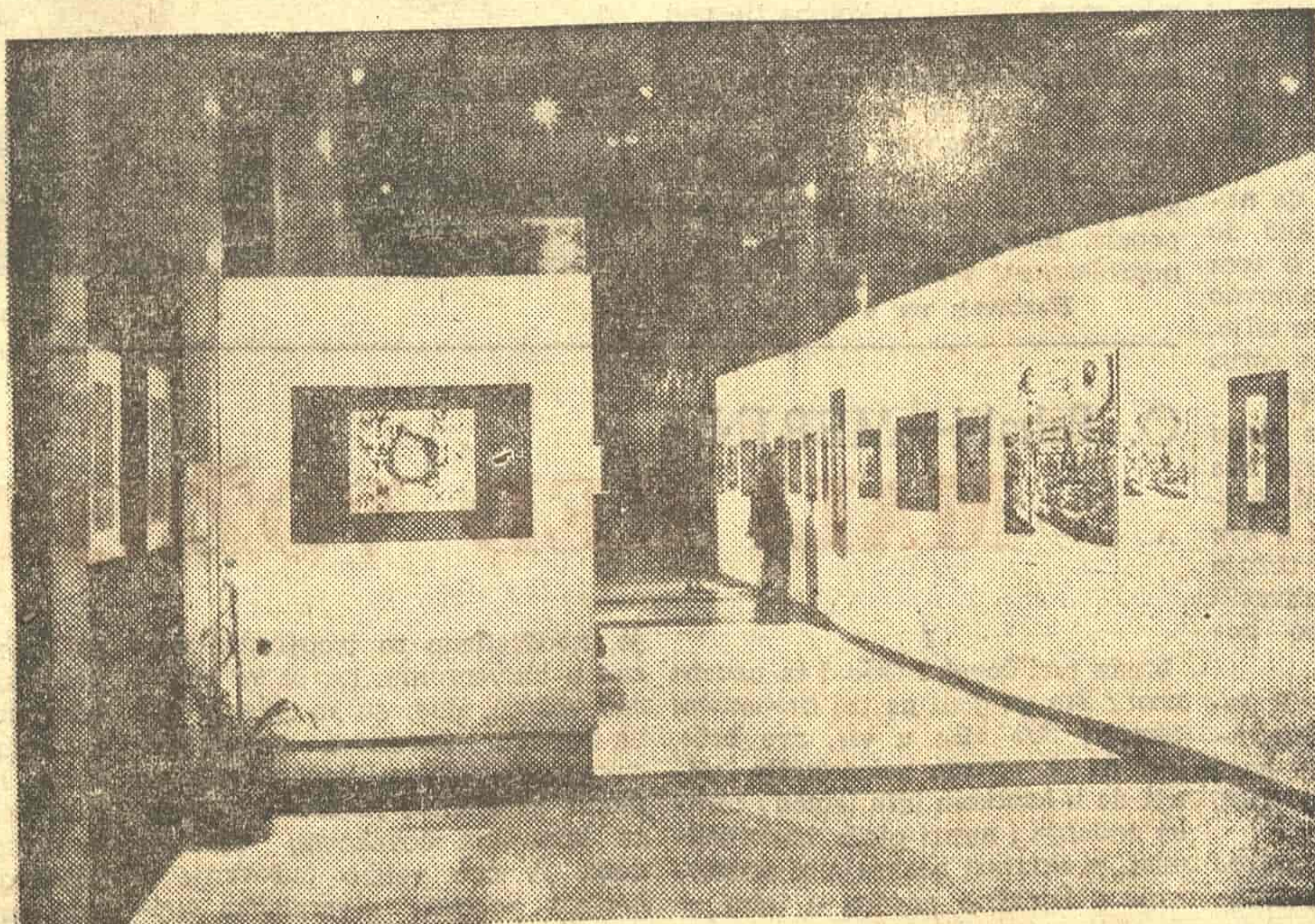
**ROMANI HEMINGVEJA
I PAMELE MUR
NA FILMU**

Poznati Hemingvejev roman „Stara i mora“ počeo uskoro da se snima na Havajskim Ostrvima u režiji Džona Struges. Takođe se saznaje da je jedan holivudski producent otkupio sva kinematografska prava na roman „Cokolada za doručak“, čiji je autor osamdesetogodišnja Amerikanka Pamela Mur. Ova knjiga američke Fransoaz Sagan je inače duže vremena bila na listi bestslera u SAD, a sličan je uspeh doživela i u Francuskoj.

**„NOĆ JE
OKO MOGA DOMA“**

Nije čest slučaj da prvo beletrističko delo jednog mladog književnika izazove toliki bu ru u književnim (i ne samo

JUGOSLOVENSKA GRAFIKA U MEKSIKU

U Meksiko Sitiju bila je otvorena izložba savremene jugoslovenske grafike na kojoj su bili izloženi radovi Mihe Maleša, Rika Debenjaka, Zlatka Price, Aleksandra Lukovića, Nikole Martinoskog, Božidara Jakca, Vilima Svečnjaka, Anke Oprešnik i drugih. Meksička kritika povoljno je ocenila ovu izložbu. Na slici: deo izložbenog paviljona

„Glasnik Etnografskog muzeja“

Najnovija, XVIII knjiga „Glasnika Etnografskog muzeja u Beogradu“ pojavila se sa uobičajenim zakašnjenjem od skoro dve godine.

Većina priloga u njoj predstavlja rezultate ispitivanja danas mahom zapuštene domaće radinosti i zanata. U studiji „Opanci i opančarski zanat u Srbiji s osvrtom na muzejske zbirke“ Jerina Sobić je svestrano proučila vrste obuće naših najstarijih narodnih masa. U radu „Mutavdžije Niša i okoline“ Jovanka Nikolić prati razvoj i izumiranje izradivanja predmeta od kozje dlake; nekadanjoj izradi sapuna i sveća posvećena je studija Dobriše Milojević-Radović „Mumdžijski zanat u Aleksincu i Svetozarevu“. Prema zbirka Etnografskog muzeja u Beogradu Rastislava Vuković je opisala starija sredstva za osvetljavanje. Bosiljka Radović dala je istorijski pregled proizvodnje alkoholnih pića i današnji način pečenja rakije u Srbiji; Branislav Rulić izložio je razvoj suvača-milnova koje pokreću konji, a Radmila Polenaković razvoj i današnje stanje samardžiskog zanata u Kumanovu.

Ostali saradnici su: Ivan Zdravković, Milka Canak, Mirko Barjaktarović, Tomaš Katanic, Branislav Krstić, Miodrag Lalević, Ljubisa Janković i drugi.

Poslednjof knjizi „Glasnika Etnografskog muzeja u Beogradu“ nedostaje aktuelnosti ne samo zbog toga što je izšla sa velikim zakašnjenjem nego i zato što njeno uredništvo ne prati slične publikacije i radove iz oblasti etnologije kod nas i na strani niti reagira na njih. Pri svem tom i ova knjiga, kao i prethodna, obiluje stručnim priložima koji svedoče o tome da saradnici Etnografskog muzeja u Beogradu ozbiljno shvataju svoju ulogu sakupljača, čuvara i tumača objekata naše narodne kulture.

(Z. Mladenović)

„Književnost“ 9

Nakon briljantnog uvodnog eseja Stivna Spendera „Kako

pesnik piše“, poezija u ovom broju „Književnosti“ (zastupljeni pesnici: Ante Cetinec, Augustin Štipčević, Ljubisa Jocić i Mirjana Stefanović) ostaje sasvim u senci Spenderovog vispreno izloženog pesničkog iskustva. Štampan je početak drame Marijana Matkovića „Vašar snova“ i nastavak pripovetke Miodraga Bulatovića „Malo sunce“ — proza koja je, pored izvesnih (suvišnih) naturalističkih detalja, gusta, jedra, životna, privlačno napisana. Od eseja i članaka (Božidar Kovačević, Bora Cosić, Jovan Hristić) najvredniji je prilog Stanislava Simića „Pogled u hrvatsku književnu kritiku u poslednjih 50 godina“ u kome su, u obliku sentencija i aforizama, na duhovit, ostrouman šimljevski način, iznesena zapazanja o prilikama i neprilikama u novijoj hrvatskoj kritici. Zanimljiv je i prilično simpatičan prilog dr. Slobodana Popovića „Memoarski fragmenti o Milanu Prediću“.

„Republika“ 8

Moramo prethodno zabeležiti, makar i sa zakašnjenjem, makar i površno, odličan dvo-broj 6-7 zagrebačke „Republike“: vrlo zanimljivu, originalnu i smelu prozu Vojine Jelica „Savez Školovanih lopova“, pripovetku Krste Spoljara „Uspinjal su se prema izlazećem suncu“, kao i stihove Marina Frančevića, Sime Vučetića i Nikole Sopa, pored niza drugih interesantnih priloga.

U 8 broju pažnju najviše privlači pripovetka Dušanke Popović-Dorofojeve „Darovi noći: jedna pripovetka u pravom smislu te reči, koja u pored analize dve ljudske sudbine, sadrži lirski i psihološki podtekst, i istovremeno privlačnošću kazivanja sasvim pridobija čitaoca. Pesma u prozi Zeta Sarajlića „Miting u H-molu“ ima lepu ideju, ali joj efekat umanjuje preterano koketiranje sa imenima Nataša Rostova, Zoja, Lenjograd itd. Od ostalih priloga vredni spomenuti uvodni esej Matka Peića o Vlahu Bukovcu, pesme M. S. Madera (narocito „Tajne“), putopis Bore Pavlovića i prevode poezije i proze čeških pesnika, Anri Mišoa i Vladimira Dudineca.

(M. I. B.)

OPET NA FILMU

Posle duže pauze, poznata italijanska filmska glumica Dina Lolobridita ponovo je počela da snima. Zajedno sa njom, u filmu italijansko-američke koprodukcije „Ana iz Bruklina“, nastupaju Vitorio de Sika, Amadeo Nazari i Amerikanač Dal Robertson.

sne o zid; „Zan Pol Sartr je to u svojoj „Mučnini“ već mnogo bolje rekao“. Drugi pisac, međutim, čija imena na tercijama kritike mnogo znače, dali su vrlo povoljna suprotna mišljenja: „Ova tanka, uska knjižica vredni više nego hrpe zabavnih knjiga“ (Helmut Ulig); „Dešnerova proza o životu i stradanjima pojedinca od opšte nečovečnosti u ovoj epohi ima mestimično probolnu snagu metka. Kao prevarnac: veličanstven dokaz darovitosti“ (Karl Krolov); „Evo zašto me Vaša knjiga toliko zanima i skoro fascinira: već od prvog reda sam pod utiskom da sam najzad našao na knjigu koju sam oduvek želeo da napišem i nisam je napisao“ (Hans Erih Nosak); i najzad reči Gerd Venera: „Nadađimo se da nijednoj instanci neće poći za rukom da ukloni delo „Noć je oko moga doma“, koje mnoge ozlojeđuje, jer je ono bitan, nezamenljiv literaran i etički dokument ove smetene sadašnjice.“

(K. Matelin)

Pripovetke Slobodana Džunića

„Gladi“, izdanje „Minerva“, Subotica, 1957

Tradicije pripovedanja o selu, u našoj literaturi veoma snažne, deluju, međutim, još i danas... Ali, pričati o selu, danas, u tradiciji čak i najviših dometa ranije naše proze koja je bila zainteresovana problemima seljaka, tu mislim na Janka Veselinovića, Glišića i druge, — to bi značilo svoju prozu koja pleđira na atribut savremenosti surovo lišiti vrednosti autentičnog izraza ekonomskih, psiholoških i etičkih problema života današnjeg sela.

Uslove za savremeni umetnički tretman problema sela i psihologije likova koji su u selu ponikli i koji su sastavni, živi deo ambijenta — Slobodan Džunić je već afirmisao svojom prvom knjigom pripovedaka „Zrna“, koju je objavio 1951 godine. Zbirka pripovedaka „Gladi“ viša je afirmacija Džunićevih pripovedačkih mogućnosti. Međim se čini, da je važno istaći sklad koji postoji između ove Džunićeve zbirke pripovedaka i knjige „Zrna“; to je, naime, tematski sklad. Džunić ostaje veran svojim temama i održava i proširuje, na jedan ubedljiv način, kontinuitet interesovanja za atmosferu sela ali i maćogradanskih odnosa, za likove čiju psihologiju, očigledno, poznaje.

Čitajući prozu Slobodana Džunića, uveravamo se da pisac poseduje snagu sagledavanja posebnosti koje su karakteristične za ambijent. To ubedljivo dokazuju pripovetke „Kamenorezac“, „Kada sunce zalazi“, „Otudeni“, „Zidovi“ i „Kačina pesma“. Poslednje dve pripovetke koje sam ovde pomenuo zaslužuju posebnu pažnju čitalaca i kritike. Pripovetka „Zidovi“, izvesno, u svom najboljem smislu, reprezentuje Džunićeve pripovedačke sposobnosti, i ona je, kako temat-

ski i psihološki, tako i kompoziciono, po svojoj fakturi — najpotpunija. Radi se, naime, o priči koja može da uđe u svaku reprezentativnu antologiju jugoslovenske pripovetke, radi se o jednoj ubedljivo ispričanoj ljudskoj drami onoga što u životu tako često srećemo a to je neopozivi rastanak posle sastanka, sastanka dugo željenog, uvek nekrašenog ornamentima radosti. Ova pripovetka ne pati od „padova“ koji su, naprimer, karakteristični za pripovetku „Kačina pesma“ (u nešto izmenjenom obliku objavljena 1951 u zbirci „Zrna“), prozu u kojoj pisac nije uvek bio vičan tome da izbegne zamke konvencionalnih deskripcija: „Kača zato s poštovanjem, pomalo poguren, kao da se boji da ga ta kuća nećim ne udari, ulazi u nju. David je u sobi zastrtoj ćilimovima, sedi na dugačkoj i širokoj klupi, ogrnut kaputom postavljenim jagnjećom šubom, puši i pravi neke račune sućuci pritom brke“. Ovo je, mislim, slabo mesto, jer, ko do sada, od naših pripovedača okrenutih ka problemima sela nije na upravo isti ovaj način sitnorealističkog detaljisanja slikao seoskog gazdaša, sirovog i vulgarnog ali ništa manje prepređenog?! Džunićev ovaj opis, kao da je stvoren po obrascu već ranije pročitanih tekstova koji danas pripadaju samo istoriji naše pripovetke s početka ovog veka. Zeleniš David, promućuran i jađan kada se suoćava sa materijalnim gubitkom, — nije potpuno oštrvařen lik, pre je iskonstruisan nego reľjefno dat kao lićnost koja može da nas ubedi u svoje postojanje. S av svim je drugi slučaj sa likovima Stojana i bugarskih vojnika iz pripovetke „Kad sunce zalazi“. Tako

je svega sa nekoliko poteza ocrtao Stojana, on je ubedljiv lik potresne a tako obićne ljudske drame koju nam sugerira ova pripovetka. Pripovetka „Otudeni“ uistinu pred ćtaoca postavlja u svoj svojoj robusnosti etićki problem otuđenja lićnosti od samih sebe. Pripovetka „Setva“ nalazi se u domenu proze koja je izraz neosporne pripovedaćke rutiniranosti Slobodana Džunića, dok pripovetka „Osmesi“ pripada najpotpunijim dometima pišćeve invencije. Ova pripovetka, pored toga, obiluje i jednostavnim, upećatljivo izrađenim ali nimalo površno i idilićno datim pejzažima; uopšte, Džunić pejšaže slika sa tako evidentnim unošenjem u kolorit onoga što vidi oko sebe i što ga iskreno uzbuđuje. Kao naroćiti kvallitet njegove proze istićem neproliterisanu, mirnu, a ipak neposrednom svojom lepotom egzaltiranu deskripciju pejzaža. Tamo gde on opisuje prirodu — njega ne izneverava paleta izražajnih mogućnosti kao što je, mestimićno i retko, slučaj kod dijalogo koji nam, kojiput, zvući neubedljivo (dijalozi Kaće sa svojom ženom posle rođenja deteta).

U pejzažu — Slobodan Džunić, očigledno, ne traži metaforu, ne konstruiše je; ona mu se izvorno nameće i u nama ona oblikuje utisak, upravo jednostavnoću svoje autentićne, asocijativne vrednosti. (... jedan povelić kamen potseti ga na grubo isklesanu glavu šutog ovna, bez oćiju, a drugi, uspravljen kao međaš, oštre ivice i crven, kao da je ispušćao neki zvuk“).

Pripovetka „Preljino kazivanje“ sa jasno izraženom tendencijom ka poetizovanju dramske potke, — mogla je da izostane iz ove, dobro komponovane zbirke pripovedaka. Džunić je poetizovao reminiscenciju i gatku legende ostvario u duhu narodnog pripovedanja; folkloristićki element preovladvava nad biranim metaforama koje deluju knjiški, papirnat, kao literarni nadomestak života („Jednoga dana banu u seoce mlad ćovek, lep i jak kao morski talas. Imao je plavu kovrdžavu kosu, i mišice kao kakav kovavć“; „A sutradan svi dobri ljudi koji odoše da vide devojćicu, rekooše da je Topolino lice opet počeo lo da lići na breskvini i oleandrov ćvet“; „Bila je olujna noć, gusta kao testo, kada se Topola porodila“; „Imali su svoju ljubav, i ćinilo se da ništa drugo ne traže, da im ništa drugo pod ovom lepom kapom nebeskom nije potrebno“). Da je, naime, Slobodan Džunić u „Preljinom kazivanju“ manje išao za poetiskom evokacijom onoga što je, moćda, njegova impresija iz detinjstva (ne porićem da je ova impresija bila za njega veoma sugestivna i iskrena), — moćda bi ova pripovetka manje lićila na folkloristićki zapis sakupljaća narodnih prića.

Slobodanu Džuniću, piscu pripovetki „Otudeni“, „Zidovi“, „Ambis“ i „Kad sunce zalazi“ nisu potrebna evidentna oslanjanja na šarn narodnih predanja. Ćak i onda kad se neizbežno suoći sa folkloristićkim elementima, — on ima dovoljno snage da ih asimilira i transponuje kao svoj originalni umetnićki doživljaj i na nas prenese kao sugestivnu reć koja ima svoj zvućni oćho.

Žilka Lazić

Branislav Peić

Jovan Bijelić: Devojka sa bokalom

DNEVNIK

Uzdarje slave

Otkrivena spomen-ploća na rodnoj kući Tina Ujevića u Vrgorcu

U Vrgorcu je 29 septembra otkrivena spomen-ploća na kući u kojoj se rodio i jedno vreme živeo hrvatski pesnik Tin Ujević. Tom prilikom održana je svećanost kojoj su, pored građana Vrgorca, prisustvovali predstavnići javnog i politićkog života, vajar Marin Studin, književnić Milan Dedinac i Jure Franićević-Ploćar. Tom prilikom priredena je akademija na kojoj je govoreno o životu i radu velikog pesnika.

REĆ MILANA DEDINCA

Drugovi i drugarice,

došao sam u rodno mesto pesnika Ujevića, u vaš Vrgorac, ćije je ime danas poznato širom ćitave naše domovine. Pominje se ono među decom po školama, pominje se među studentima i naućnicima, među umetnicima, a zraći jednim zaista neobićnim i ćarobnim sjajem kakvim samo sjaje oni gradovi i ona mesta koja su prisno vezana za pesnike.

Kao uzdarje za tu zračnu slavu koju je pesnik Avgustin Ujević doneo vašem gradu, vi mu se sada iskreno i od srca odućujete ovom spomen-ploćom, koja meni ne govori samo o toj vašoj zahvalnosti nego još o nećem — nećem velikom i plemenitom — a to je — da vi u borbi za bolji život ćoveka, u svakodnevnim naporima za obezbeđenje materijalnih uslova za život svakog od vas pojedinaćno, ne zaboravljaćte, niste zaboravili da odate priznanje duhovnim vrednostima.

I ja dolazeci iz Beograda, kao izaslanik Udruženja književnika Srbije, nisam danas ovde samo zato da bih odao poštu preejzi Avgustina Ujevića, već i da bih izrazio zahvalnost i vama, njegovim sugrađanima, na pošti koju ukazućete jednom pesniku.

Dolazim, drugovi i drugarice, iz Beograda u kojem je Ujević proveo ćitav niz godina, u njemu stradao i patio, sagorevao u svojim pesnićkim vizijama, noćivao na klupama po parkovima i skitaao se beskućnik, danju po ulicama, ali u njemu ispevao i objavio dve zbirke stihova, patnićki Lelek sebra i ozareno-kristalnu Kolajnu, te dve zbirke koje neosporno znaće najviši domet njegovog pesnićkog stvaranja.

Vi ste se prvi odućili Ujeviću u pišivanjem njegovog imena na kuli, na kući u kojoj se rodio. Tako i treba da bude: Vrgorac je prvo mesto koje je pesnik svojim radoznalim oćima ugledao, da bi ubrzo zatim krenuo po svetu, skitnica i pesnik, za svojim umetnićkim pozivom. Beograd, Zagreb i Sarajevo, u kojima je dugo živeo i stvarao, još nisu stigli da mu se oduće, i ako je u svima njima ostvario i tu ostavio deo svojih pesnićkih vizija, deo samoga sebe. Međutim, Ujević ipak živi u svim tim gradovima, jer živi u njegovim stanovnicima, i ne samo u onima koji su ga sreli, jednom videli u životu (to bi bilo malo!), već i u svima onima u kojima se jedared ugnezdila njegova bistra poetska reć, u kojima je jedared

Ćopićev sunćani svet

(Povodom knjige „Bosonogo detinjstvo“)

Ljudi i detinjstvo — koliko je samo programskih nećnosti u tom spominjanju, u toj neumitnoj slozi! Koliko zadobijenih dućnosti iz doba kada se dućnosti ne imenuju, kada se desetogodišnja duća neštedimice poverava svetu, kada se naivno nadahnuće zadovoljava ćarnim sitnicama, kockama, krpicama, ukosnicama, peskom i paćinom, senkama, belutkom, klikerima i snegom. Onda su svi dani praznići i svi praznići nesebićni dani. Onda su sve kolibe kraljevstva bez računaa i svi meridijani imoćina bez rastanka. Onda... onda poćinje plemenitost, mesećarski i nadnićarski tiho, plemenitost bosonogih, bleđih, inokosnih, umnih i ćudljivih. Onda poćinje avantura Ćaka Tiboaa koji se odriće petica iz geografije da se ne bi odrekao zemalja slobodno rasejanah po njećgovoj nezadućenoj mašti...

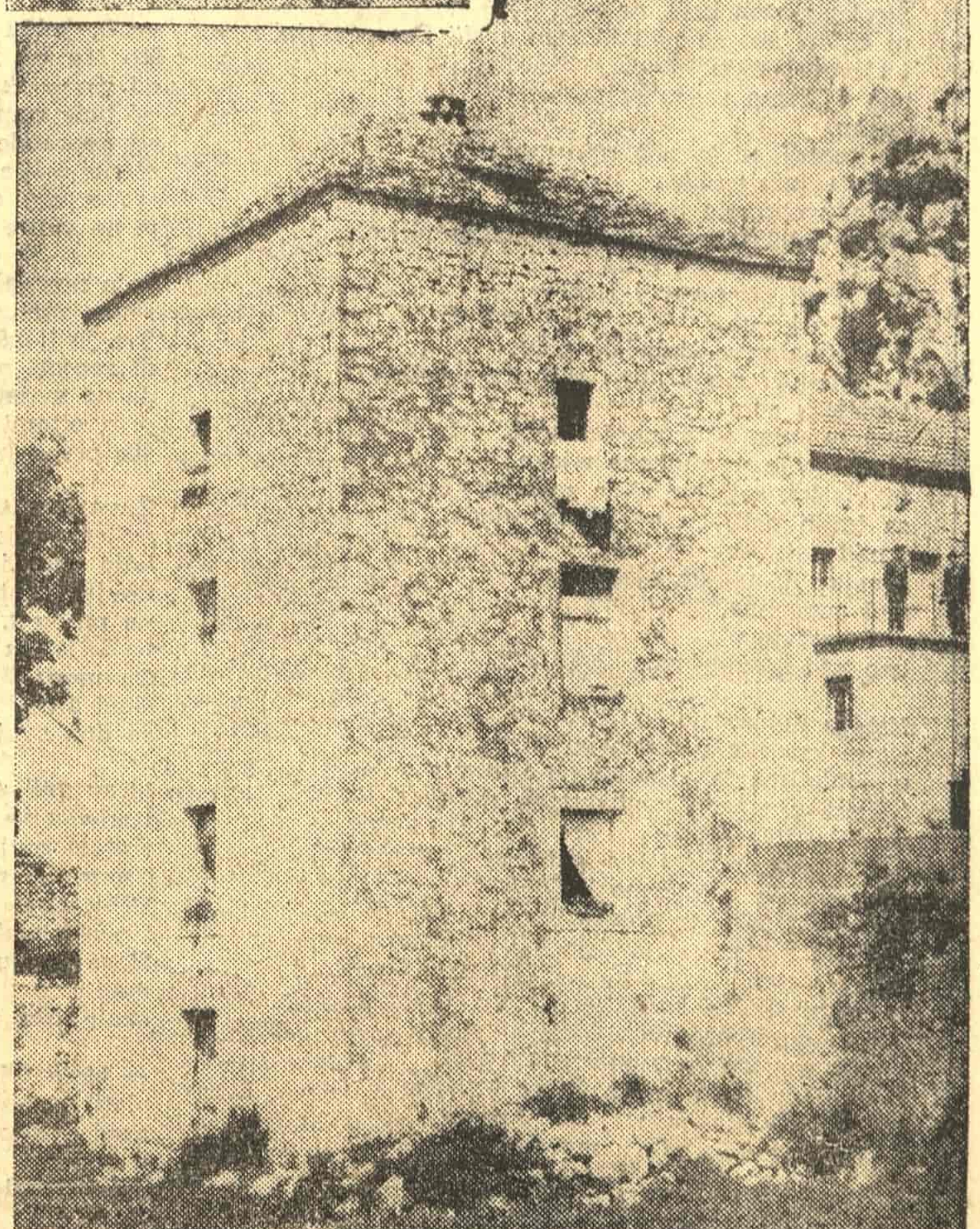
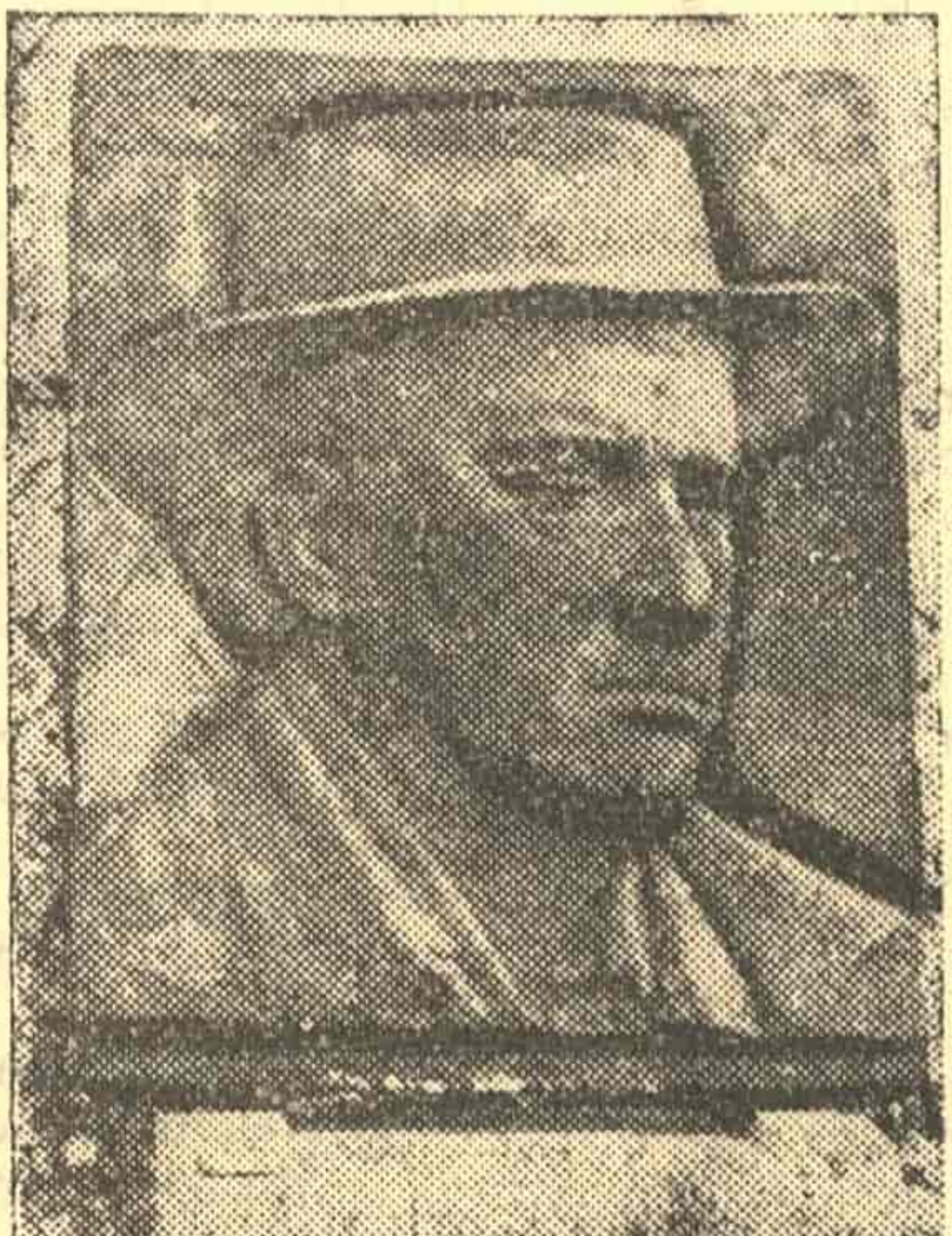
Ali vratimo se dećacima sa naših planina, dećacima koji nam zvićduću na samo tivo. Oni se naravno ne povinuju uvek vragolanskom peru Ćopićevom ali se povinuju sanjarićama koje prepoznajemo u sebi DAVNIMA, ONDAŠNJIMA, ili to ućazaludno želim. Paradoks je inaće krasan: umetnik poćiže punoletstvo baš onda kada piše o detinjstvu, o godinama sa staza i bogata podgrmećkih. Samo onda njegova iskrenost izbegava lakome dećinice i snažno nagoveštava prijateljevstva bez ostataka. Detinjiske ćigure i njihovo podrhtavanje glasa neizbežno se udećavaju i u ona dela koja ovaj raspućni pisac poverava starićim ćitaocima.

Izišno je nabrajati šta je sveć pomoglo radoćnom sazrevanju, ove izuzetne knjige koja je natrpána poezijom i koja će da izdrži zahteve svećkolike današnje dece, jednako simbolićne i kada skitaju velegradom, u šarenim majicama i sa ne manje šarenim oćima, i kada, sa natućenom šajkaćom, prećskaću stepenike uboge seoske škole. Poezija dece i dećurije upravo je nagoveštaj jedne pustolovine koju krajikoćom oka prisvajaa i starići svet. Putuju, boluju, sanjare, ćude se i mimolaze, sriću i letuju Ćopićevi dećaci i mi ih nestrpljivo doćekujemo. Literatura nas zamaćra ali oni nikada. Oni sklapaju prijateljstva sa nama koji jesmo i koji smo umeli da svoje detinjstvo, bezazleno „ja“ pretvorimo u neobuzdanu jasnoću.

Tako se nemarno ali verno ponooć vila bajka dece tek prohodale i opismenjene, dece roditelja i bez njih, mesećarska bajka o Ivici i Marici, sćranim skitnicama po nećkom iracionalnom i tako znanom svetu, po nekoj ljubopitljivoj nećmašćini koja je u korenu tolikić naših tabananja. Šta mari što je ćta bajka zapisana bez sitnićarskih ispravki na marginama vremena vrlo ratnog, koje se svelo u dno vida da bi bilo pobedeno pesmom, onom pesmom koja je muzika plemenita, radosna, ćovećja. (Marko Ristić: Marginalije VI)...

Bosonogo detinjstvo ulazi na sveć ono i postaje neponovljivo uoćište za ćitaoce sadašnje i sutrašnje, mlade.

Miloslav Mirković

Kula u Vrgorcu u kojoj se rodio Tin Ujević i detalj sa spomen-ploće pesniku (rad Marije Ujević)

SAVREMENE LAKRDIJE

Komedija i pripovetke Vase Popovića u izdanju „Stožera“, Beograd, 1957

Poslednja knjiga popularnog Vase Popovića sastavljena je od jedne komedije, koju je autor duhovito dećinisao, u podnaslovu kao »savremenu lakrdiju s pevanjem i plakanjem u dva ćina i još dve slike« i pet humoristićkih prića. Komedija »Tu je negde sreća« zaprema dobar deo knjige i ona je novitet koji zahteva centralno mesto u ćitaćevoj pažnji, dok su priće, pridodate na kraju knjige, više tu da pokažu, odnosno, potvrde duhovitu Popoviću opsevaciju, nego da ukažu na neke nove kvalitete.

Komedija Vase Popovića kreće se na relaciji između dobre nušićevske tradicije da se humorom, koji je mnogo više jedan vid istine, nego ćuhovito oertavanje lićnosti i njihovih problema, osvetli stvarnost i bojaćljivo traženje malih ljudi, koji su već godinama motiv našeg humora, za nosioce svih šaljivih, humoristićnih i satirićnih zbivanja u našem vremenu i našem drušću.

Tako asocira na Dobrićaninov »Zajednićki stan«, Popovićeva komedija nije proizišla iz takvog problema. Ona se bazira na širem spletu motiva, u njoj je stanbeno pitanje jedan od prvorazrednih elemenata, ali ne uzrok sveć dramskog zbivanja. »Tu je negde sreća« je kompleksnija od »Zajednićkog stana«, ali više litera-

tura nego dramski tekst. Komedija se ćita lako, interesantna je, ostaje otpoćetka do kraja u svom lakom zabavnom ćanru, ali tek bi sa scene njeni junaci mogli da pobude u gledaocu pravo raspoloženje.

Pet pripovedaka Vase Popovića, koje dopunjuju ovu knjigu, nejednake su vrednosti, mada su sve napisane duhovito, sa bogatim spletom asocijacija i ćuhovitim opaskama o sukobu lićnosti razlićitih karaktera. Rećimo, između pripovetke »Napravna pedagogija« koja govori koliko nemašćina može da ugrozi intimne ljudske odnose, ali isuviše usiljeno, patetićno, i humoreske »Ljudi na suvom«, koja je puna mašte, opsevacije i nepretencioznih varijacija o ljudima na letovanju, postoji oćigledna razlika, ne samo u nijansama, nego ćak i u stilskoj realizaciji. To je, ustvari, ona razlika koja prati stvaralašтво Vase Popovića. Naime, negujući savremenu humoresku, na adekvatan i slobodanman naćin, Vasa Popović još uvek nije upoznao granicu koja deli literaturu od novinarstva. Pojedine njegove reporterske humoreske oduševljavaju u novinskom formatu, ali ćim iziđu iz tog okvira, one unekoliko gube svoj draž.

— Nisi se usućivao da ćitaš kad ja govorim dok si bio na stobodi...!

UMETNIK I NJEGOVO DELO

Nastavak sa 1 strane

Njemu pretvori se tada u novu, ali tamnu varku o prolaznosti i ništavnosti svega, a iluzija naše sve-moći, sveobuhvatnosti i sveprisutnosti u drugu, smrtonosnu, iluziju o nesmislu i nepostojanju.

Srećan je onaj umetnik koji tu krizu, ponajče, i najsudbonosniju od svih kriza koje prate život stvaraca, uspe živ i svestan da savlada i prebrodi. Srećan je, pored svih patnji i lutanja, onaj ko u njemu ne potone nego ispliva na drugu obalu, novu i presudnu etapu svoga rada i traženja. Srećan, i spasen. Jer tu više ne govori umetnikova iluzija, ni ona svetla ni ona tamna, nego njegovo delo, ako ga ima i ukoliko ga ima. A u tom delu odjednom se nađu sva nevidena mesta i sve nečuvane pesme sveta, svi željeni plodovi zemlje, sve ruke i sve oči, sve snage i svi oblici, sve što se nije moglo stići ni imati — postignuto, savladano i osvojeno sada, potpuno i zauvek.

Tako izgleda, sumarno kazan i shematično prikazan, put umetnika od nevidljivo sitne polazne tačke iz mladih godina do poslednje obale na kojoj on, u povoljnom slučaju, spasava svoje delo i u njemu svoje ime, svoj život, svoj razlog postojanja.

Na toj obali spasa, sa praga starosti, veliki Corot je sa lepim ponosom mogao da kaže prijatelju koji je posetio njegov atelje: da on i njegova voljena žena doduše stare, ali njegove slike ne. Na toj tački života, ko ima snage i sreće da do nje dopre, sve umetnikove žrtve, sve muke, pa i zablude i porazi sami, postaju stvaralački i blagosloveni, zanimljivi i bliski ljudima.

Sa te tačke govori nam danas umetničko delo Jovana Bijelića i govoriće isto tako dalekim budućim naraštajima naše zemlje i celog kulturnog sveta.

Neka ova kratka zabeleška bude i moj prilog ovoj jesenskoj svečanosti, slabi izraz mog divljenja umetničkom delu Jovana Bijelića, sina tvrde i srčane Bosanske Krajinice, velikog jugoslovenskog slikara.

Ivo Andrić

TRIBINA

PREVODNA KNJIŽEVNOST I NAŠI IZDAVAČI

POVODOM TREĆEG KONGRESA PREVODILACA

O opštem značaju prevodne književnosti dovoljno je reći da bez prevodenja ljudska kultura ne bi bila ni univerzalna, ni svestrana, ni trajna, već bi bila lokalna, jednostrana i kratkovečna. Zbog ove velike važnosti prevodenja, u Evropi se, izuzimajući mračno doba Srednjeg veka, sve više prevodi još otkako je dvesta četrdesete godine pre naše ere, prvi prevodilac za koga istorija zna, Livije Andronik, preveo „Odiseju“ sa grčkog na latinski jezik. Ali čak i u Srednjem veku, periodu kada se najmanje prevodilo, prevodi Aristotelovih de-

la bili su glavni udžbenici na evropskim univerzitetima bez malo čitavih hiljada godina. No, ne samo u Evropi, već u celom svetu iz veka u vek sve se više prevodilo, tako da je Dvadeseti vek — vek prevodenja. U svetu se, danas, svakih 15 minuta štampa po jedno prevedeno delo. U ovom opštem porastu prevodenja i naša zemlja nije izostala. U Jugoslaviji je, kao celini, od prošlog Svetskog rata prevedeno više književnih i naučnih dela nego u celom ostalom periodu naše istorije.

I mi, jugoslovenski prevodioci, zadovoljni smo brojem izdanja prevedenih dela u našoj zemlji. Postoji izvestan porast kako u pogledu broja izdanja prevedene književnosti tako i u pogledu njihovog tiraža. U Jugoslaviji je 1955 godine objavljeno 607 prevedenih dela sa tiražom od 2.718.000, a u 1956 godini 616 dela sa tiražom od 2.850.000 primeraka. Ali nismo sa svim zadovoljni izborom tih dela. Dva su osnovna problema prevodilačke delatnosti: kako treba prevoditi i šta treba prevoditi. Prvi problem spada u isključivu nadle-

naprimer, ima oko 3.000 biblioteka, kad bi bar polovina tih biblioteka bila u mogućnosti da redovno nabavlja knjige, proda dobre knjige, a time i njen pravilan izbor, bili bi obezbeđeni.

Svako izdavačko preduzeće je mehanizam, i kao i svaki drugi mehanizam teži da mehanizuje i ujedoliči sve svoje delatnosti. Međutim, prevodna književnost je umetnost i ne da se mehanizovati i ujedoličiti, mada izdavači pokušavaju da to urade preko svojih redaktora. Otuda česti sukobi između prevodilaca i redaktora. Naš jezik pri prevodenju čini svoj najveći stvaralački napor i prinuden je da neprekidno stvara nove reči, nove fraze i izraze. Dok je većina konzervativna parola redaktora: „Mi tako ne kažemo. Kod nas se tako ne kaže“. Neki redaktori, u svome dogmatizmu, zaboravljaju da nema redaktora kome i samom nije potreban redaktor. Redakcija je često potrebna, ali ona ne sme da prelazi okvir saradnje sa autorom. Česti su slučajevi da redaktor sve pisce jedne strane književnosti stavlja u jedan kalup, u kalup svoga sopstvenog stila. U sukobu između redaktora i prevodioca redaktor obično pobeđuje, jer pretstavlja izdavačko preduzeće, tj. ekonomski jačeg faktora. Jedini način da se onemogući težnja da se prevodna književnost mehanizuje i ujedoliči jeste: da i redaktori, kao i autori, budu samo spoljni saradnici izdavačkih preduzeća, a ne njihovi službenici. Ako, naprimer, neko izdavačko preduzeće ima tri stalna redaktora, onda se u izdatim delima toga preduzeća vidi jasna tendencija da svi svetski pisci imaju svega tri stila. Ova mehanizacija ubija kod prevedenih dela ono što je kod svakog umetničkog dela najdragocenije — a to je njegova individualnost.

Želja izdavačkih preduzeća da mehanizuju prevodenje ispoljava se i u njihovom bezmalo kolektivnom odbijanju da štampaju prevodiocem ime na naslovnoj strani prevedenog dela. Ovakav postupak može samo da potiče iz pogrešnog

stava da je svejedno ko je prevodilac. Dok, međutim, oni rado ističu ime svoga nomenklativnog i stalnog redaktora — svoga masovnog mehanizatora prevoda, kao i ime svoga urednika, mada zaista nije jasno šta su ti urednici uređivali u vezi, naprimer, sa prevedenim romanima Lava Tolstoja, Dikensa, Viktora Iga itd. Zbog svega toga prinudeni smo da stalno ističemo da i naši i međunarodni zakoni o autorskom pravu priznaju prevodiocu autorstvo, a da čak i Odluka o socijalnom obezbeđenju prevodilaca priznaje prevodiocu status umetnika, jer je zakonodavac tu odluku zasnovao na odredbama Uredbe o socijalnom obezbeđenju umetnika.

Na plenumima izdavača često se čuje i mišljenje da je domaća književnost zanemarena u odnosu na prevodnu književnost. Statistika pobija to tvrđenje: 1956 godine u Jugoslaviji je objavljeno 4.660 dela domaćih autora i 616 dela stranih autora. Ne treba zaboraviti da su i prevedena dela — naša dela, samim tim što su prevedena. Prevedena i domaća originalna književnost se dopunjuju i uzajamno se potiču.

Kao što je i samo Udruženje izdavača konstatovalo: „u planiranju naših izdavačkih preduzeća ima prilično stihijnosti i nekoordinacije, dosta komercijalnih izdanja i nedovoljno kritičkog odnosa kako prema kulturnom nasleđu naše zemlje tako i u primanju izvesnih dela i pisaca iz strane savremene literature“.

U cilju da se stanje u izdavačkoj delatnosti popravi i da se odrede dugogodišnji perspektivni planovi, Udruženje izdavača Jugoslavije organizovalo je tri savetovanja: u Skoplju o problemima prevodne literature, u Mostaru o problemima izdavačke delatnosti na srpsko-hrvatskom jezičkom području, u Beogradu o stanju i problematiki naučno-popularne literature.

Funkcija naših prevodilaca je dvojaka: da prevode strana književna i naučna dela na naše jezike i naša književna i naučna dela na strane jezike. I u prevodenju naših dela na strane jezike naši prevodioci su postigli nekoliko značajnih uspeha, i produžice da to čine; pa i strani prevodioci prevode naša dela. Ali i jedni i drugi čine to još bolje i mnogo više ako u skorijoj budućnosti adekvatno prevedemo naše jezike (srpskohrvatski i slovenački) na strane jezike. Došlo je vreme da naš jezik zauzme dostojno mesto na kulturnoj tribini čovečanstva. Rečnici su za to moćno propagandno sredstvo.

Živojin Simić

Jovan Bijelić: Dvorište u Beogradu

ČOVJEK JE PROGLEDAO

U počast slijepca koji je progledao u 28 godini života

Ušne školjke su ogromna pristaništa. U njima kucaju riječi kao stotine riba, u njima buči ko u ulištju kad se pčele roje, u njima pjenuša smijeh — talasi u školju, u njima brunda plač — jecaju u samrtnom zvonu.

Uđara more u mrtvu očnu špiđu, ko u mrtvu školjku, ko o praznu barku, ko o pustu, samotnu kafarku. Ničega nema do misao, neuhvatljiva nit. Taj nevidljivi zrak života buđi njegovu bezizlaznu noć.

Široka platinasta boja ne postoje, ni oblaci što se nad morem svaki čas presvlače i tjeraju mode nad plažama raspučenim, negim.

Ne postoji ni to uzavrelo more puno tajnih ambisa između ostrva i brodova što u jutrima prozračnim koketno plivoe. Ne postoje ni oči žena u kojima gore vatre života, ni oči dječice u kojima prve ljubičice niču, ni galebovi što krilima zahvataju talase i opijaju se nad tamnim podrumima mora. Ne postoje ni sunčane rijeke, ni glatke, svijetle piste za njima sa kojih polijeću eskadrile ptica i nad ostrvima se viju, šaraju ih svojim sjenkama — nad ponorima, nad ostrvima kao nad spasenjem.

Ničega nema, samo krv tka u dianovima, u poplatima izranjanim od skitanja. Ničega nema do neuhvatljiva misao, neuhvatljiva nit, kao visoka, nedostizna lastavica što zaranja u vedrine ili mrtva pada iz oblaka u more sinje.

U ušnoj školjci buči kao u ogromnoj luci. Stirene govore svim jezicima svijeta. Izgubljene su nade da će se to vidjeti. Oči su zaključane i ključ od njih rda u moru.

Jednog dana čovjek je progledao, začuden stao

Janko Đonović

— zateturao. Molio je cvijeće da ugasi jarke boje, molio more da ne razmotava beskrajna platinasta velikih prekomorskih lada, molio sunce da sa sedamdeset i sedam kopalja na zemice ne jurli. Molio je ponovo svoju noć da iz nje više ne izroni...

A kad se navikao na svijet, osjetio je svjetlost kako čuderno zvoniti. Ljudi su ga pitali zavidljivo kao da su oni slijepci:

— Kakav je svijet? Kakve su boje? Kakvo je ovo prvo tvoje jutro? Šta je to što mi gledamo svaki dan?

— O, jedna braćo moja, što ste od mržnje oslijepili, od zlobe okorili, od bola zamaglili, od nepravde podivljali, vi ne vidite svjetlost ovu što potapa oči moje, vi ne vidite nišim neuporedivo boje

koje nezajajljivo pišu žedne zemice ove. Sve je ljepše nego u snovima puste noći, ni sanjati nijesam mogao da na svijetu žive takve boje — o, ti pitomi zalivi što otvaraju duh i oči moje!

Život je slap koji se oburdava, svijet je ljepota koja nebo i more spaja. Čovjek postaje uskliknik na drumu, na prozoru, na šiljatom kamenu. On moru i suncu pruža svoje ruke, slavi život sa dna svoje potopljene luke.

Mrav mihi uz stablo i travka se nija i ptica roni u plavet i more se mraška na dahove vjetra. Mrav ulazi u oko njegovo i nosi slamku veliku ko šljeme. More zapljuskuje, dubi obale srca nijemé...

— Moje oči moje vlati na koljena da kleknu pred posljednju travku u stijenji, pred svjetlosti bujnu rijeku!

Znost prevodilaca, i taj problem su u potpunosti rešili svojim delima naši veliki prevodioci u Ljubljani, Beogradu, Zagrebu, Sarajevu i Skoplju. Ali problem šta treba prevoditi zasada nije dobro rešen. Za rešenje ovog problema potrebna je najšira saradnja. Sami prevodioci ga ne mogu rešiti, a još manje sami izdavači. Izdavačka preduzeća pokušavaju da ga reše pomoću svojih izdavačkih saveta. Zato je za to denje pravilne izdavačke politike sastav izdavačkih saveta od najveće važnosti. A pravilna izdavačka politika ima za cilj da se u oblasti prevodne književnosti izdaju ona književna i naučna dela koja su najkorisnija za razvitak naše kulture i civilizacije. Jedan od razloga što ovaj cilj nije dovoljno ostvaren je jednolik sastav današnjih izdavačkih saveta. Kakvi su nam izdavački saveti, takva nam je i izdavačka politika. U izdavačkim savetima pretezan uticaj imaju beletrističari, pa je stoga našom izdavačkom politikom u oblasti prevoda ovladala prava romanomanija. U našoj prevodnoj književnosti roman ni nadmašuju sve ostalo. Izdaju se i trećerazredni romani, a zanemarene su ozbiljne studije, biografije, esejistika, sociologija, istorija, filozofija, psihologija, pedagogija i sve vrste prirodnih i eksperimentalnih nauka. U biologiji, naprimer, nismo odmakli dalje od Darvina, u psihologiji ne dalje od Frojda. Ako i mi, kao i ostali kulturni narodi, opravdano štampamo pored prvoklasnih i trećerazredne domaće romane da bismo potstakli svoje mlade pisce, to nije razlog da i prevodimo na naše jezike tuđe trećerazredne romansijere. Treba već jednom doneti odluku da se u oblasti romana prevodi i izdaje samo ono što je najbolje, i držati se te odluke.

Ako je, iz izvesnih razloga, nemoguće izmeniti sadašnji sistem finansiranja izdavačkih preduzeća, onda ostaje ipak još jedna mogućnost da se dobroj knjizi osigura prodaja, i time omogućuje izdavači da se pri izboru dela za izdavanje ne rukovode ekonomskim razlozima, već samo potrebama naše kulture. Ta mogućnost je u tome da se naše biblioteke osposobe da redovno nabavljaju sva važna izdanja. U našem prosvetnom sistemu, pored škola i univerziteta, biblioteke su glavni prosvetni organ. Ali su one zanemarene. U Jugoslaviji kao celini, u opštem prometu knjiga biblioteke sudeluju sa svega 3 do 5%, a to je zaista premalo. U Srbiji,

IZLOG KNJIGA

DALIBOR CVITAN:

„Posljednji kupać“

(Likose, Zagreb — 1957)

Čitaocima već zamorenim od stila raznih neolizama poezija Dalibora Cvitan ne donosi neko otkrovenje, već pre jedno osvježenje, životnošću svoga sunčanog sveta Mediterana. I to važi samo za jedan, svakako bolji deo njegove zbirke, jer „Posljednji kupać“ nosi u sebi dva različita sveta, dva različita stanja pesnikova i to u toliko meri da se slobodno može govoriti o dvojici pesnika. Prvi je uzbuđiviji i uverljiviji. On peva o obalama smokvi i palmi, njegova optinjava u sjenju zavajeno, bistavo, prazno more, ne same zbog lepote, nego jer oseća njegove damare u svojoj krvi. Cvitan se uzdiže do prave poetske vizije kada žudi za mesečevim noćima, u kojima senke nagi kupatice, sa smećenim od mora, divlje lepim telima čine da čovek biva mlad „kao obala tra osjেকে. U svome predavanju ženi on ne ide do kraja, do isključivosti, do zaborava, njegova erotika nije prožeta uzaludnim besom mužjaka što mora jednom da se preda ženki, nego je pre prosanjana žudnja za nekim zaboravom od njegovog tiranina-mora. More je dominantna nota one njegove stvarne poezije, koju on ne može da zagusi.

Ipak Cvitan nije samo dete mora; jednog dana je napustio obalu napoljenu mirisom soli i ribe, i zakoračio gradskim trotinirima i tada se

ZVONIMIR SUBIĆ:

„Seljaci“

(Svjetlost, Sarajevo — 1957)

Književni opus Zvonimira Subića sastoji se iz tri romana i tridesetak pripovedaka. Interesantan je po tome što pruža široku sliku socijalnih i ekonomskih odnosa, što pruža jednu sigurnu, pomalo hroničarski nijansiranu sliku života ljudi naročito između dva rata. Pripovetke „Seljaci“ su prva knjiga izabranih dela koje namerava da izda sarajevska „Svjetlost“. Jedanaest pripovedaka, koliko sadrži ova knjiga obuhvataju veliki vremenski raspon. Od slika predratnog bosanskog sela gde se naročito ističe priča „Fazilica“ pa do slikanja scena iz poslednjeg rata gde se naročito zanimljivom obradom i sugestivnim pričanjem ističu još nekoliko pripovedaka. Već ova knjiga pruža čitaocu

rodio onaj drugi pesnik. Pesnik velikog grada. Samo kakav? To je poezija očajne samoće, nekakve patnje, nije čak više u pitanju ni ne-stašija za njegovim morem, to je jedna opšta izgubljenost čoveka. Kada se Cvitan-kupač obreo usamljen u gomili uzbunjenih prolaznika, on je zaželeo da tu usamljenost i objavi svetu. No on nije znao, hteo ili mogao da to uradi na drugi način, nego se pridružio već poznatom nam horu naših mladih i punokravnih narikača-snagatora nad sopstvenom usamljenošću i jadom, koji bolno zamišljeni nad prolaznošću ljudskom pame nam uši svojom sumornom i sitnom poetikom, eto već nekoliko leta. Pesma je monotona, reči manje-više iste, pevane sve u jedan glas, pa nije ni čudo da se publika zamorila, da zažamori na svaki noviji i sveži glas. Zato i onaj prvi Cvitan-kupač sa svojim snovidjenjem obale i pučine je poezija nesvakidašnje kolorita, živopisnosti i životnosti, stvari koja je postala dragocena retkost i nalaz u našim zbirka pesama i u časopisima. A onom drugom Cvitanu-putniku, koji od jada i samoće želi, stalno želi da nekud ide, nekud daleko i visoko (kao i sva ostala horska sabrača), čovek mora od sveg srca poželeti da već jednom, zaboga, ode.

Nikola Preradović

Partenon: stubovi i čempresi na suncu

Rimljana) mitskog kralja Erehteja, čijem je kultu, zajedno sa Posejdom, posvećena druga prostorna hrama, u kojoj su i oltari Hefesta, i atičkog heroja Butesa. Hram je podignut na mističnom mestu koje je smatrano najvećom svetinjom.

Tri portika (prostazis) ovog malog hrama jesu tri čudesne lepote. Istočni i severni portik u vitkim, krhkim jonskim stubovima, jesu remek delo jonskog reda. Ako je jonski red najljepši, najnežniji, najplemenitiji od svih klasičnih redova, jonski stubovi ovi dva portika jesu neprevaziđeni sjaj i lepota jonskog reda.

Treći portik, koji, mesto jonskih stubova, nose snažne ali spretne i vitke figure devojaka — karijatide — jeste najčudesniji doživljaj. Ti kipovi devojaka koje sa lakoćom nose teški kameni teret, ponosi ti pravi, kao nijedan kip do sada, nebrojeno puta sa podražavanjima i nikad dostignuti. Portik karijatida, na dugačkom glatkom i golom zidu, na kome nema ništa što bi moglo da pomuti mir i dostojanstvenost ovih kamenih devojaka, dovoljan je sam za sebe da opravda svetsku slavu Erehtejona.

Erehtejon je uvek uživao naklonost i zavoljavanja. Akropoliski dizdar smestio je u njega svoj harem, načinio od njega svoj harem ljubavi i zadovoljstva. Ali je lord Eldžin prema Erehtejonu bio nemilosrdan i surov. Išćupao mu je ugaoni stub na istočnom portiku, i otkinuo jednu od karijatida da sve to prenese u London.

Misteriozno podzemlje Erehtejona danas je kroz ruševine izšlo na svetlost dana. Ispod svetišta Atene Polias nalazila se kriptna za Svetu zmiyu — čuvara Akropolisa. Ispod Erehtejevog svetišta bilo je u steni uklesano udubljenje nazvano Erehtejevo more, koje je, kako to mitologija kaže, načinio Posejdon udarcem svog trozupca u stenu. Sve ovo danas ne izgleda mnogo neobično, ali je ipak neshvatljivo i nedokučivo.

Ali, zaista, kako iskazati sve o Erehtejonu?

MIKONOS — ČAROLIJA KIKLADA

Plitka polukružna uvala oivičena vencem belih kockastih kuća, izgleda sasvim nestvarna. Kad već stupite na tlo Mikonosa, malog ribarskog gradića, na ostrvu istog imena iz grupe Kiklada, ušli ste u drugi svet neshičan svemu što ste dosad videli i zamislili.

U Mikonosu, ništa sem belog. Tolika belina vas prvo zaboli, zaslepi, a zatim vas potpuno ispunji, tako da izgubite svaku drugu prestatvu sem beline.

Sve su kuće kockaste, okrečene belo, sa krovnom terasom takođe okrečenom belo. Ulice su isto tako bele, popločane kamenom i revnosno, skoro svakodnevno premazivane krečom. Ničeg izuzev belog, izuzev... vrednih žena uvek sa loncevima kreča i četkom u ruci, brižne da belinu uvek održe savršenom, odevene u duge crne haljine i zadržane crnim maricama.

Senke prestaju da budu senke, to je samo jedna nova nijansa belog, tanka koprana, belinom izgrižena i ispijena senka.

Kad je čovek primio taj čarobni svet, kada je

potisnuo stvarnost, prepušta se svemu bez čudenja.

Svaka ulica je poseban doživljaj. Svakih nekoliko koraka je mali trg, sačinjen i uokviren kućama, kao cvet sa belim laticama, tako sličnim i tako uvek različitim. Ulice, sad su stroge i prave i čine šahovsku tablu, a zatim neobuzdano izlumljene, iznenadujuće raznovrsne, neiscrпно bogate u rečitosti svojih odlika.

Sve je belo, sve je strogo kubično, tako da to potseća pomalo na neku Bahovu tokatu, izuzev... trista šezdeset malih crkvića, najfantastičnijih oblika. Tražiti objašnjenje otkud tri stotine šezdeset crkvića rasutih po celom gradu, u kome ne živi više od hiljadu pet stotina stanovnika, iluzorno je i nepotrebno ako smo prihvatili ovaj fantastični svet. Strogost kubičnih oblika kuća i uzdržanost u svemu, mnogostruko je nadoknađena iznenadujućom fantazijom oblika ovih malih igračkica-crkava, u koje se jedva može ući. Kupole, zabati, timpanoni, krivi zidovi, nepravilni oblici, krstaste osnove, apside, sve što se moglo izmisliti nepotrebno i suvišno. Jedino na crkvićama, u sred tiranske bele boje, ponekad se javi neka kupola obojena pastelno plavo ili žuto.

Iznad Mikonosa, pod brdima, venac belih vetrenjača, sa krilima načinjenih od belih uzanih platnenih jedara poredanih u zvezdu, kao vetrenjače u Portugaliji i Španiji. Ovde, u nekim mesecima duvaju besomučni vetrovi. Kako li izgleda tada kovitlac lepršavih belih krila, kako li se ona pretvaraju u Donkihotska čudovišta — divove?

V DELOS

Nedaleko od Mikonosa leži malo ostrvo Delos, po mitologiji postojbina Apolona i Artemize. Danas, ostrvo-muzej. Jedno od najslavnijih na svetu, bez ijednog stalnog stanovnika.

Apolonovo svetište i danas postoji, i danas privlači ljude iz celog sveta, i danas svetište čuva dvostruki red ljutih, zmijolikih lavova.

Na drugoj strani nalazi se čitav grad u ruševinama, grad rimske kolonizacije. Sve skoro i sada postoji. Ulice, kuće sa mrkožutim zidinama od granita, kuće otvorene, otkrivene, bez krova, ali sa svim odeljenjima, sa podovima u mozaiku, sa svećanim salama, sa mermernim stubovima, ornamentima, statuama. Malo više uzbrdo je pozorište, sačuvana je čak još i biletarnica. Vidi se da je to bio grad obilja. Ove sure zidine bile su sigurno prekrivene malterom i belo okrečene kao u Mikonosu. Mermernih stubova, okvira od prozora i vrata, skulptura, na sve strane. Ali savršenstvo helenske arhitekture, tu na njenom tlu, već je zaboravljeno. Proporcije stubova, kanelure, kapteli, ornamenta, sve pokazuje površnost, užurban rad.

Ovde u neposrednom susedstvu grčke arhaične umetnosti Apolonovog svetišta, koju su Rimljani možda i prezirali ali je ipak nisu uništili, vidi se taj ogromni raskorak koji je učinjen. Evo grčke umetnosti u povelju. Na prvim koracima. Ona je istančana, produhovljena, osećajna kao i u Delfima, Olimpiji, ili na Atinskom Akropolu. (Juli, 1957)

MUZIKA

Kružeci nad jednim kamernim koncertom

Na omotima knjiga naših izdavača, ne svih i ne uvek sa istim ciljem, sve češće se javljaju mali tekstovi, obično izvod ili centralno, najjezgrovitije mesto iz predgovora ili pogovora prevedenog romana. Ako je tu, u sažetoj formi, skraćeno, dat pregled radnje, fabule beletrističkog dela, proširenje bibliografskih podataka, skoro da je uštedeno samo čitanje, pa je zato na svom mestu smatrati takav tekst promašenim; ali ako je estetskoanalitičnim osvetljavanjem samog smisla (one dubinske tenzije koja u delu baš i pokreće naracioni mehanizam zapleta) pogodena i formulisana sama suština dela, mislim da nije preterano reći da je delo na istinski način predstavljeno radoznanom i zainteresovanom nepoznavaoću, i da će ovaj za njega upravo tim putem biti privezan i pridobijen, pretvoren u čitaoca. Eto, dakle, jednog plemenitog vida reklame, kakvog muzici, nesrećno po nju, sasvim nedostaje.

Da je samu muziku moguće verovati i tačno prevesti u reči, nje po svoj prilici ne bi ni bilo, jer je reč, sa svojom dvostrukom — praktično-komunikativnom i specifično umetničkom funkcijom — masovni „govorno“ sredstvo od tona; međutim, onu naponsku, unutarnju, latentnu snagu tonskih struktura, kao zvučno-slikovitih oblika materijalizovanja, objektiviranja, ovačpljenja nekog misaonog i osećajnog stanja, moguće je iskazati rečima, ja u to zaista verujem, uostalo, nimalo ne usamljen u tom uverenju, u toj nadi da će muzici

baš i sa te strane kad-tad ipak biti ukazana toliko potrebna pomoć. Muzička kritika — moram to reći posle četvrt veka praktičnog rada na njoj — skoro da i ne zaslužuje da postoji, a čitavo ono izobilje novinskih i časopisnih beležaka, kraćih ili dužih, koje idu pod tim imenom, nose izrazito hroničarski, referentski i reportažni karakter, tako da se od „kritike“ ta verbalna pomoć muzici zbilja ne može očekivati. No prednauka, možda i prvih prototipova istinskog celishodne reči o muzici, sa svom dubokom i eksplikativnom njenom ulogom u razvoju ljudskog smisla za slušanje muzike, mi već danas imamo, pa je zato više nego karakteristično da takve, suštinske formulacije duha i značenja muzike dolaze baš od onih koji su prave „zanatlije“ muzičkog posla i koji nikako nisu u obavezi da ma šta o njoj govore. Mogu samo da zažalim, i zaista žalim, što za dvadeset i više godina pisanja o muzici ne nadoh reči sličnih onim konzicnim primedbama pedagoga klavira Isidora Filipa o preludijama i etidama Šopenovim, ili onim gustim i misaono otkrovičkim formulama koje je Furtvengler, čovek dirigentske palice, uspevao da govorno, čak usmeno fiksira, razgovarajući, 1937 godine, sa čovekom istog čuljivog faha, Abendrotom.

Treba, dakle, biti u samom muzičkom, kozmičkom tj. sveljudskom prostoru, i odatle, iz samog jezgra muzike, odašiljati poruke, gradeći i ostvarujući auditivnu sliku samog njenog bića, a pokatkad i go-

voreći šta se to sve sa materijom tonova čini i zašto se čini. A onda, kada u toj drugoj, sporednoj funkciji, baš ti pečeni-prepečeni znalci „zanata“ muzike štogod o njenom pravom biću zucnu, pogledajte samo koliko su te najstručnije opaske srodne i bliske onom što nevinost amaterskog, slušalačkog iskustva zna, sama za sebe, i ostavljena samoj sebi, nezadovoljna muzičko-kritičarskim šemama formalističkih deskripcija, Furtvengler, u pomenutim razgovorima sa Abendrotom, ne libi se da jedinstveno kaže: „Betovenove teme doživljuju se zajedno kao ličnosti neke drame. U svakom Betovenovom delu, štaviše u svakom stavu, odvija se neka sudbina. Drugi „zanatlija“, pomenuti Filip, govoreći sasvim skicizno o Šopenovom Gismol preludijumu (br. 12), ne ustrelava se da izrekne: „Gusti oblaci bure suravaju se. Izraz je taman i tragičan“. A Anton Rubinštajn, čudesni pijanist nekadašnje carske Rusije, rekao je o 17-om, As-dur preludijumu nenadmašnog poljskog genija: „Ovo je mali roman, koji treba ispričati — prstima“. Ljudi od neprikladnog muzičkog zanata služe se, dakle, metaforama, i govore o specifično tonskim strukturama, upoređujući ih sa dramama i romanima, sa literarnim, verbalno umetničkim oblicima, sa vizuelno opazivim pojavama i prizorima!

Čovek se brani, makar i od nevidljivog, pa i od nestvarnog protivnika, — u konkretnom slučaju od estetskog nesamisljenika, — i ja sam ovu digresiju muzičko-istorijskih fragmenata načinio samo zato da bih se opravdao (ako hoćete, i izvinio), što sam na nedavno solističkom koncertu sovjetskog violiniste Leonida Kogana i njegovog vanredno utančenog klavirističkog partnera Nadreja Mitnika imao pravu i duboku ljudsku sreću, da iz arabskih zvučnih struktura triju sonata iz triju raznih epoha (Bach, Beethoven, Prokofjev) primim i dramu, i roman, i vidljivu sliku smisla ljudske egzistencije, ophrvane jadom, ozarene saznanjem, okrepljene utehom i svojevrsno objašnjene zakonitošću, koja je prema svemu ljudskom sasvim pošteno ravnodušna, neutralna, mitna, samodovoljna i neumitna, dopuštajući nam da se u njoj ogledamo kao u bistroj, neustalisanjoj vodi nezadržive i neotklonjive prolaznosti i totalno regularne propadljivosti.

Taj u izvesno razmatranje uzeti sovjetski violinist Kogan zapanjio me je — a nadam se, još ponekog u dvorani koncertnog večera — nekom vrstom „nulte tačke pisanja“ u tumačenju prve od triju Bramsovih violinjskih sonata. Bio je to, razume se, klasični kamerni stil duo-sonate, sa primetno naglašenim tematskim deklaracijama klavira, po zamisli i inspiraciji autorovoj. Ali, bila je to i ona nulto-stepena objektivnost interpretiranja koja upravo danas, toliko decenija posle Bramsove mladosti, dopušta autentičnu misli i autentičnom osećanju jednog klasičističkog romantičara, da iznese svoje lirski osenčene i lirikom prevučene poglede na svet, koje mi današnji ljudi, upravo i jedino onda možemo razumeti i još uvek usvojiti, ako im pridodamo dah i duh svoje sopstvene epohe. To je ono čemu je već citirani, pokojni Furtvengler rekao: „Ja sam moderni muzičar i mene interesuje ta takozvana „klasična“ muzika samo utoliko ukoliko se ona nas, ljudi današnjice, nešto tiče, ukoliko je ona upravo „moderna muzika“. Ničim neuskolebana rezignacija, sa kojom je Leonid Kogan bojio i senčio Bramsovu „dramu“ ili „priču“, učinila je tu već skoro zaboravljenu sonatu ispost — uskršnim fenomenom jednog epohalnog stila koji je, ipak, bio bremenit trajnim pitanjima čovekovim, u svetu, na bespućima, na stazama snova i vizija.

Kogan je, zatim, došao sam na podium, da bi nam saopštio ništa manje do muzičko-dramaturšku sadržinu Bahove treće sonate za samu violinu. Polifonijska struktura ovog opusa, dodeljenog sirotinom, skoro isključivo melodijskom, homofonom instrumentu sa svega četiri žice, mislim da je usamljen muzičko-istorijski, svetski primer ljudske moći naseljavanja jedne sasvim ograničene oblasti tonskih pokreta i kombinacija metafizičkom meditativnošću, duhom čiste apstrakcije, naponom svesti koja ovde, svakom i najsporednijom svojom invencijom (premda ovde hijerarhijskog ranga u tematskom gradivu i nema), prevazilazi granice neposrednog ljudskog saznanja

Pavle Stefanović

Dr Katarina Ambrozić

Vastavak na 9 strani

Jovana Bijelić: Kupačica

LIKOVNA UMETNOST

Retrospektivna izložba Jovana Bijelića

„Ja sam u životu slikao mnogo, mnogo, ali mislim da sam u tom nizu dao zaista dvadeset dobrih stvari — među kojima i ovu Kupačicu.“ (Bijelić — Pavlu Beljanskom, 1941 g.)

Izložba Bijelićevih slika — retrospektivna priređena u znak poštovanja i zahvalnosti sedamdesetogodišnjem slikaru — praznik je i za svakog posetioca.

Sam slikar kaže da je naslikao preko tri hiljade slika — nije, dakle bio lak zadatak izabrati pedeset! Mada se naročito u ranom periodu, samo po nekom slikom akcentovala pojedina faza Bijelićevog rada — ipak ova izložba, govoreći dovoljno i o Bijelićevoj likovnoj kulturi i o poznavanju savremenih strujanja — kaže u stvari gledaocu ono što je bitno: vizionar, zaljubljen u najsmelije hromatske akorde — Bijelić je u svom umetničkom rastu uvek ostajao ličan!

Duhovna srodnost s fovistima, karakteristika koja Bijeliću daje izvesno opredeljenje u bogatstvu modernog likovnog traženja, nikako ne zasenjuje njegovu umetničku individualnost.

Od samog početka, Bijelić je odabrao boju kao osnovni element svog slikarstva. Od konstruktivističke discipline, do gotovo apstraktnih vizija, sve živi i diše u straktnih vizija, sve živi i diše u atmosferi boje. I ovaj naš fovista, — slično svojim po duhu srodnim kolegama — ne postavlja svom delu nikakve naučne ili idejne ciljeve; veran slikarskom temperamentu i imaginaciji, samo bojom gradi sliku, ostvarujući je harmonijom ili kontrastom hromatskih odnosa. Bijelićeve slike, kojima je povod portret, akt, pejzaž ili mrtva priroda — ostvarila je u stvari umetnikova fantazija. Mada sazdane od nikovih stvari, one deluju kao najobičnijih stvari, u kojima je lepše kolorističke vizije i sve se kompozicijski sve „drži“ i sve je na svom pravom mestu: jabuka, munare džamije ili papagal — jer je sve podređeno kolorističkom imanju celine. Nema na tim plat-

nima ni zakona ni pravila — sem njegovog, ličnog, koje se manifestuje nepogrešivim osećanjem za boju. Sve je drugo samo povod i sredstvo; i predmet proizvoljno uprošćen, i oblici sumarni i svedeni na nosioce boje, i faktura nekada u gotovo reljefnim nanosima paste a nekad lazurna otkrivajući platno, i udar četke beskrajno slobodan i nagao, u svim pravcima sugerirajući ritam bojenih masa.

Boja je na Bijelićevim slikama i rušilac i graditelj; ona ruši uobičajenu, videnu harmoniju i uspostavlja jednu novu umetničku čulnu i vizionarsku. Jer, mada povlažeći od realnog i viđenog — od drveća, akta ili kuće, manje ili više uprošćenih — u svojim slikarskim realizacijama Bijelić bojom menja svet gradeći prema svojoj viziji: crvene kuće, mrke oblake, zeleno nebo, ljubičasta stabla... Ove Bijelićeve „kolorističke orkestracije“ (kako još Othon Friesz naziva hromatske kombinacije fovista), pravi su triumfi emancipacije boje kao slobodnog, odnosno samostalnog kreativnog elementa — a u našem

slikarstvu predstavljaju one originalna otkrića u rešavanju mrtve prirode i pejzaža.

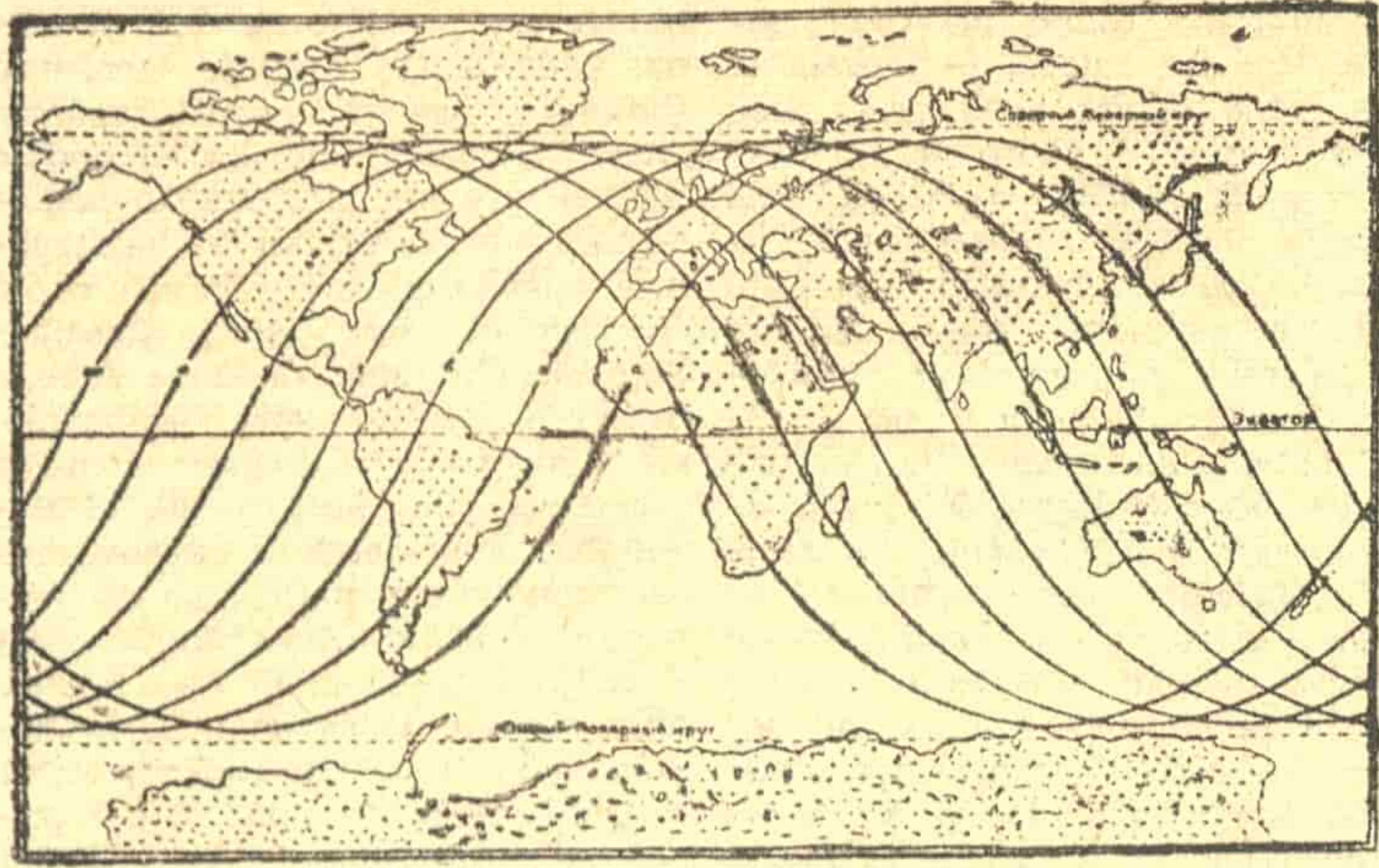
Bijelić nije samo tvorac najsmelijih bojenih odnosa, on rekreira i predmet svoje obrade. Bijelićeva Bosna, naprimer, samo je njegova, bojom ju je slikar ispričao uvodeći nas u svet svoje vizije — izmaštan i oduševljen, pun neke herojske spontanosti. Njegovoj nesvesnoj želji da pretpostavi zamišljenju realnost vidjenog — nije motiv bežanje od stvarnosti; niti dramatičnost kontrasta svetlo-tamnog kojim on rado operiše izvire iz nekog osećanja tuge ili revolta. Naprotiv, dinamičnost Bijelićeve vizije puna je nekog vedrog kliktanja, neke sveže lepote i radosnog oduševljenja — zbog čega su njegove slike ne samo poštovane nego i voljene.

Bijelić nije slikar metodičkog rada, nego tip modernog romantika koji pod pritiskom osećanja stvara smeje i spontane vizije. Naizgled rađene proizvoljno, njihova su ostvarenja u stvari merena nepogrešivim instinktom rođenog slikara i

rukovodena temperamentom, koji ma kako bio buran i silovit poznaje svoje moćnosti uslovljene jednom ličnom, umetničkom koncepcijom. A ona, u svom izražavanju nije opterećena problemom ni materije, ni forme, nego zna samo za boju, kontrastnu i dramatičnu postavljenu, intenzivnu i blistavu, napetu munjama jedne unutrašnje vizije — koja sugeriše osećanje radosnog uzbuđenja.

Četrdeset pet godina umetničkog rada beleži ova izložba. Te su Bijelićeve godine iznele u našoj sredini borbu za slobodu savremenog izraza, markirale generacije mladih umetnika, a našoj Modernoj preko: „Devojke sa knjigom“, „Kupačice“, „Predela iz Bosne“, „Iz Zarkova“, „Čoveka sa žutim šalom“, „Devojke u crvenom“ dale nekoliko najznačajnijih priloga. Kroz to vreme, donoseći svežinu, bljesak i najneobičnije hromatske odnose, Bijelićeve su slike znaile autentičnu otkrića u svetu naše umetnosti, u periodu između dva rata.

Kako se kreće Zemljin satelit

Saopštenje o puštanju sovjetskog veštačkog satelita nije izazvalo veliku živost samo među specijalistima, naučnicima koji se bave problemima međuplanetarnih letova. Može se reći da sada svi građani naše Zemlje, i ne samo oni, u većernjim i ranim jutarnjim časovima upiru poglede pod neba, kako bi ugledali novu „zvezdicu“. Među njima će se, besumnje, nalaziti i takvi, koji su do juče skeptički sleđali ramenima kada se nekim slučajem povelja reč o izgradnji veštačkog nebeskog tela.

Po čemu se veštački satelit razlikuje od drugih sjajnih tačaka na nebeskom svodu?

Kao što je poznato, sva nebeska tela kreću se na zapad, dok se put veštačkog satelita udaljava od tog smera kretanja čas u severnom čas u južnom pravcu. Ustvari, satelit se okreće sve vreme u jednom pravcu i promene pravca njegovog kretanja se jedva zapazaju. Ovo se objašnjava činjenicom što se posmatraču u vremenskom razmaku između jednog i drugog posmatranja obrne zajedno sa Zemljom za 180 stepeni.

U trenutku rađanja i zalaska satelit se u odnosu na posmatrača kreće najmanjom brzinom. U toku penjanja on ubrzava svoje kretanje tako da u zenitu dostiže najveću brzinu, nekoliko puta veću nego pri rađanju. Pošto prođe kroz zenit, satelit opet usporava hod do samog sutona.

Budući da satelit prevaži put oko naše planete za jedan sat i 36,2 minuta, da li je moguće posmatrati

ga sa istog mesta i na istom položaju?

Ne, to je nemoguće. Delom i stoga, što se veštački satelit kreće u ravni, nepokretnoj u odnosu na zvezde, dok Zemlja za to vreme menja svoj položaj u odnosu na nebeski svod, okrećući se oko svoje ose. Osim toga, posle jednog obilaska oko Zemlje veštački satelit se ne nalazi u zenitu nad pređašnjim mestom, već na drugoj tački te paralele, koja se nalazi skoro 24 stepena zapadnije.

Kakav značaj ima izbor putanje po kojoj se kreće veštački satelit?

Putanja našeg veštačkog satelita nagnuta je ka ravni Ekvatora pod uglom od 65 stepeni. To znači da satelit preleće oblasti Zemlje, raspoređene između severnih i južnih polarnih krugova, to jest oko 95 procenata površine naše planete. Napominjem, da se kretanje američkog veštačkog satelita planira na putanji sa znatno manjim nagibom ka ravni Ekvatora, odnosno na 35 do 45 stepeni.

Na crtežu je prikazana približna putanja veštačkog satelita u projekciji na Zemljinu površinu za vreme njegovih prvih okreta oko naše planete. Kao što smo rekli na crtežu su prestavljene projekcije satelitove putanje samo za prvih nekoliko obilazaka oko Zemlje. U sadašnjem trenutku satelit je već načinio toliko krugova oko Zemlje da bi ceo globus bio ispresecan projekcijama njegovih putanja.

A. Sternfeld

laureat Međunarodne premije za astronautiku

NAŠI NAUČNICI O SOVJETSKOM VEŠTAČKOM SATELITU

BRŽI OD MNOGIH PLANETA

PAVLE VUJEVIĆ, profesor, pretsednik Nacionalnog komiteta za Međunarodnu geofizičku godinu:

Još krajem prošle godine naučnici iz Sovjetskog Saveza su najavlili da u toku Međunarodne geofizičke godine nameravaju da izbace Zemljin veštački satelit. Od toga trenutka, pa do puštanja satelita, o radovima na njegovoj izgradnji, malo se znalo. Stoga je izbacivanje novog veštačkog meseca iznenadilo mnoge naučnike i zateklo ih, kako su neki to već izjavili, na „spavalju“. Mi mi, takođe, još uvek se nismo snabdeli potrebnim instrumentima za praćenje satelita, teleskopima sa širokim vidnim poljem.

Dosada su uglavnom ispitani uslovi u nižim slojevima atmosfere, približno do visine od 160 kilometara, bar u pogledu promene vazdušne temperature sa visinom. Vrlo se malo, međutim, zna kako se sa visinom menjaju ostali meteorološki elementi. Sovjetski veštački satelit omogućuje da se odrede i promene vazdušne temperature i drugi geofizički elementi do visina na kojima se on kreće (oko 900 km), što će skupa sa drugim dragocnim podacima koje će poslati on i njegovi budućni „drugovi“ biti od ogromnog značaja za astronautiku i pripremanje letova u međuplanetarnom prostanstvu.

Ono što naročito impresionira kod ovog velikog poduhvata je velika tačnost proračuna sovjetskih naučnika. Pokazalo se, naime, da se kretanje satelita odvija tačno po „redu vožnje“, koji su već drugog dana počeli da publikuju sovjetski naučnici. Za nauku je takođe važno i to što su kretanja satelita slična planetarnom kretanju, jer on kruži oko naše Zemlje kao planete oko Sunca. Ali, ovaj satelit ima znatno veću brzinu od nekih planeta. Dok se on kreće brzinom od 8 km u sekundi, dotle Uran ima prosečnu brzinu od 6,8 km. A Neptun samo 5,4 km.

Iskustva prvog sovjetskog veštačkog satelita ukazuju da će u budućnosti moći da se puste i sateliti koji će se kretati na znatno većim visinama. (Projekti američkih naučnika predviđaju, naprimera, da će se njihov satelit kretati na

visini od oko 4.000 km). Osim toga, podaci koji se u toku eksperimen-tisanja sa veštačkim satelitom budu dobili znatno će olakšati posao onim naučnicima koji rade na projekcijama rakete za Veneru i druge planete. Nije isključeno da će se u skorijoj budućnosti izbaciti i satelit koji će, u odnosu na Zemlju biti nepomičan, to jest zajedno će sa njom praviti krug oko njene ose za 24 časa. Naravno, astronautičare očekuje još niz problema, ali činjenica je da u Sovjetskom Savezu izbačen prvi veštački satelit već sama za sebe je dovoljna da i naj-veći skeptici poveruju da nije više tako daleko dan kada će poleteti raketa na Mesec ili Veneru.

MALI RED VOŽNJE ZA SATELITE

Nastavak sa 1 strane

obnavljanje kiseonika nije dovoljno za put u planetarne daljine. Prirodnim uslovima, potpunom odsustvu teže u vasioni, mora se doskočiti veštačkim uslovima, mora se u letoćoj kabini stvoriti klima u kojoj se koncentrisano misli i dela. U stanju u kome više nema sile teže, u kome više nema gore i dole, čovek će morati da preorijentise svoja čula. Nije li to istovremeno i zloslutna opomena čoveku da treba da se preorijentise i u svom zavidačnom prostoru, u prostoru svog zemaljskog bitisanja? Možda bi ovi kozmički aspekti mogli da kod naroda Zemlje izazovu osećanje solidarnosti, probude svest o njihovom zajedništvu. Možda će vis a vis galaktičkoj beskrajinosti biti potrebno nešto kao, recimo, zemaljski patriotizam, da bi se sićušni soj Zemljinih stanovnika, iz čijeg je mozga potekla ova genijalna algebra, ohrabrio da se otisne u dubine sveta, toliko daleko da se to ni zamisliti ne može.

III

Prvi put sam se obradovao reči satelit. Ta reč je, isuviše duco, pripadala mirskom rečniku diplomat-

IN MEMORIAM

IVAN DJAJA

Umro je iznenadno, tako reći u kragu svojih kolega, naučnika iz raznih zemalja sveta, koji su kao i on tražili i traže istinu o kretanjima žive materije, i okupili se oko njega u Beogradu na XV međunarodnom kongresu za vojnu medicinu i farmaciju.

Ivan Daja bio je čovek nauke, čovek laboratorije. On skoro i nije imao drugog života sem onog u laboratoriji među svojim saradnicima i svojim životinjama, na katedri bilo univerzitetskoj, bilo nekog narodnog univerziteta i za svojim pisanim stolom. Uvek skroman u svom ličnom životu, i njegova laboratorija odavala je da pripada čoveku kome je sve ono što je bilo u njoj služilo jedino i samo da bi bile zadovoljene njegove težnje da sazna nešto više iz života životinjskog sveta i da to znanje preda svojim sunarodnicima i ostalom svetu. Sa malim sredstvima bio je zadovoljan. Zato su naučna istraživanja njegova i njegovih saradnika, iako mnogobrojna, ulazila u red onih intelektualnih napora koji su našu narodnu zajednicu najmanje koštali. Aparatura skromna, obično konstruisana od starih delova pokupljenih ovde-onde, u rukama dobrog eksperimentatora davala je rezultate koji su doveli do toga da

je u stranom svetu rad profesora Daje i njegovih saradnika poznat pod imenom „beogradska fiziološka škola“. A stvaralac te škole je Ivan Daja.

Ovaj naš prvi fiziolog, tvorac prvog fiziološkog zavoda na univerzitetu u Jugoslaviji, učenik francuskog fiziologa Dastra, pravilno je shvatio još u ranoj mladosti da je najsigurniji put ka otkrivanju fizioloških zakona, ako kroz eksperimentalni poduhvat, organizam koji se ispituje prolazi ceo, bez krvi, neporemećen.

Veliki majstor u eksperimentalnim potezima, on je znao da svojim rezultatima zainteresuje, ne samo svoju užu okolinu, već i naučnike u drugim zemljama. Njegov neobično plodan naučni rad učinio je da je njegovo ime odavno prešlo granice naše zemlje i steklo i poštovaoca i sledbenike u svetu, i naročito u Francuskoj. Sa njegovim zaključcima i sa njegovim pogledima na živi svet jedni su se slagali a drugi ne, ali su i jedni i drugi uvek u njemu gledali čoveka od nauke, čoveka koji traži istinu.

Njegov naučni rad doneo mu je i priznanja. Redovni profesor fiziologije na Beogradskom univerzitetu, prvi član Srpske akademije nauka, dopisni član Francuske aka-

demije nauka, dopisni član Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, član francuskog Biološkog društva, itd.

Naučni rad Ivana Daje kretao se kroz tri biološke oblasti. Najpre izučava fermente, zatim od početka treće decenije ovog veka izučava promet materije i energije u životu sisara i ptica, izučava tako zvanu fiziologiju hladnoće, da bi zatim

Dr Stefan Delineo

Vitaminima produžuju mladost Otkrića u ishrani pomažu usporavanje procesa starenja

da ih upotrebimo i apsorbuje kako bi trebalo. Jer ishrana koja je pogodna za jednog može da bude nedovoljna za drugog.

Skrivena potreba za vitaminima ipak je vrlo retka za samo jednim onih. Za vreme dvadesetogodišnjih ispitivanja dr Tom Pajs i njegovi asistenti posmatrali su u području Bermingama, Alabama, pet hiljada i sedam stotina hronično bolesnih ljudi. Od njih je 895 bilo tako slabo da već godinama nisu radili. Oni nisu imali ni TBC, ni srčana oboljenja, niti ma koje od standardnih hroničnih oboljenja. To je bilo utvrđeno potpunim kliničkim i laboratorijskim dijagnozama. Ono na šta su se oni žalili javljalo se sa simptomima probavnih, nervnih i mentalnih smetnji. Bili su potpuno propali fizički i psihički. Već od tridesete godine bili su stari.

Ono što je svima nedostajalo, bila je pogrešna ishrana, kojoj su nedostajali neki vitamini. To se otkrilo kad je jedan simptom za drugim počeo da nestaje posle potrebe odgovarajućih vitamina.

Tada su bermingamski medicinski stručnjaci pokušali da potpuno osposobe sva 895 bolesnika. Hranili su ih hranom bogatom proteinima, prirodnim vitaminima i mineralima i ogromnim dozama sintetičkih vitamina. Dodavali su sušeni prah pivarskog kvasca i jetreni ekstrakt, da bi im pružili još nepoznate vitamine.

To je bio samo pokušaj nove nauke — na izgled nedostižni cilj, da se ovi oslabljeni ljudi rehabilituju.

Ali, stručnjaci za ishranu pobedili su. Svi bolesnici vratili su se punom radnom vremenu kao rudari, brodogradilišni radnici, domaći-

ce, poljoprivredni radnici. Među njima bio je 41 mlad čovek, prerano ostareli invalidi koji su sada bili dovoljno snažni za neograničenu vojnu službu. Većina od njih dovedena je na ovu kliniku kao beznađni slučajevi. Njihovo ozdravljenje ohrabrilo je mnoge praktičare; njihova nova snaga potvrdjuje da se prerano starenje može sprečiti a mladost produžiti.

Na koji način su velike količine vitamina učinile ovo čudo? Hemija ostaje tajanstvena, mada se sada veruje da su ovi vitamini osnovni za zdravu aktivnost svake ćelije u telu. Za jetru, tu čudnu laboratoriju koja upravlja celim organizmom, izgleda da je od bitne važnosti dovoljna količina svih vitamina, a naročito B vitamina — ho-

Dr Čarls Best iz Toronta, jedan od pronalazača insulina, radeći sa svojim asistentima oko 1930 g., hranio je opitne životinje hranom koja je oskudevla baš ovim vitaminom. Jetre ovih životinja ispunile su se mašću, najopasnijim neugom, bila je manja od cene jednog pakla cigareta dnevno.

Druga jedna korisna stvar za borbu protiv starenja je izvanredan sastav mleka, glavnog izvora proteina. Punomasno mleko, koje je izvrsna hrana, izbegava se u mnogim dijetama zato što sadrži veliki procenat masti. Obrano mleko, mada bogato proteinom, može biti odbačeno kao neukusno. Iznoseći rezultate o oporavku stotine prerano ostarele dece, dr Spajs govori o svom uspehu sa novim nemasnim mlekom u prahu. Usavršio ga je David Pečles, tehnolog, i ono se naziva „trenutno mleko“ zbog svoje trenutne rastvorljivosti u vodi. Bogato je proteinima, B vitaminima, kalcijumom i vrlo je ukusno.

Uglavnom zato što se veruje u dobro usklađenu ishranu. Mnogi ljudi, među njima i neki lekari,

sva svoja interesovanja sveo na ohlađeni organizam. Postignuti rezultati odavna zrače u nekim granama naučnog rada, o čemu govori i Simpozijum o hipotermiji koji je održan u Beogradu u okviru XV međunarodnog kongresa za vojnu medicinu i farmaciju.

Hlađenje organizma i ohlađeni organizam njegov su davnašnji cilj. U prvim istraživanjima on hladi organizam za stepen-dva i izučava njegove reakcije. Zatim se u njegovoj laboratoriji hladi pacov do na 22 stepena i u takvom stanju izučava. Postepeno se ide na još veće hlađenje: pre rata do na 16 stepeni, a posle rata i do ispod nule. Naposljetku u njegovoj laboratoriji dolazi i do izučavanja metoda kojim će se organizam vratiti u normalno stanje. Plod tih nastojanja nije ostao indiferentan za medicinsku praksu.

Profesor Daja umeo je da zainteresuje mlade ljude za naučna istraživanja. A u njihovom uvodnjaku u naučni rad, u postavljanju problematike, primeni eksperimentalne tehnike, on je imao nešto sopstvenoga, tako da smo mi, njegovi đaci, i saradnici, osetili kako nas je neobičnom lakoćom prenosio iz sveta posmatrača u svet stvaralaca. Odličan pedagog, veliki naučnik — ostao je u trajnoj uspomeni kod svojih učenika. A za njegovim gubitkom zažalio i svako drugo koji ga je poznavao ili samo jednom slušao njegova izlaganja sa katedre univerziteta.

Mašta? Zašto onda poljoprivrednici sada redovno dopunjavaju vitaminima, mineralima i hormonima zastarele obroke živine, svinja i stoke? To čine zato što je ogromno poboljšalo zdravlje, porast i snagu njihovih domaćih životinja.

Dr Spajs uči da čovek ne može da živi samo od piplu i popunjavanja dobro usklađene ishrane vitaminima naravno neće sprečiti sve bolesti. Ali ono će pomoći telu da se bolje bori protiv njih i da se brže oporavi, jer stvara trajnije i jedinstvo našeg organizma.

Jedan radnik star 58 godina, otpušten je posle operacije prostate koju su pratile komplikacije sa srcem. Njegovog lečenja: ishrana bogata proteinima kojoj su dodate velike količine vitamina i male doze testosterona. Danas u 69 godini on radi 8 do 10 časova dnevno na napornom poslu, a izgleda i oseća se kao čovek ispod 50 godina. Slični slučajevi se mogu naći u praksi hiljada lekara.

„Nema leka za starenje“, kaže dr Hari Bendžamen iz Njujorka, „samo oni koji rano umru, mogu da je izbegnu, ali sada mi možemo da dodamo život našim godinama kao što možemo dodati godinu našim životima“.

O. Bihdaji-Merin

Pol de Kruij

FILM

DRAMATURGIJA I GLUMA

Album šarmantnih »ajnziskarti«

Alko je književnost kondenzacija života, a u jednom svom vidu ona to jeste, onda je banatski bidermajer u „Pop Ćiri i pop Spiri“ doživio (i srećno preživio) dvostruko kondenzovanje pre no što je stigao do ekrana. Upravo je očigledna potreba dramaturškog sažimanja romana pri transmisiji u prihvatljivo moderni dramski oblik (Beogradsko dramsko pozorište), i još očigledniji zahtevi ove vrste koje postavlja i od Sremčevog romana i od dramaturške dinamičniji film, — upravo je neophodnost ovog prilagodavanja mogla da odbije dramaturgizatora a pogotovu scenaristu.

Umesto da pokušaju u granicama mogućnosti i sa izgledima na delimičan uspeh, da dinamiziraju fabulu u filmskom pogledu nedinamičnog romana, scenaristi su „Pop Ćire i pop Spira“ (Rodo Andrić i Soja Jovanović) nonšalantno neza-

Julin dragan pripremio intrigu sa zubom — pripovedački osnovnu, pokretačku intrigu fabule. Od nje, od fabule, autori uzimaju samo poneku sliku i zadržavaju se na slici s ljubavlju i razumevanjem zbog čega se gledalac „Pop Ćire i pop Spira“ oseća kao čitalac koji bi dokono, na dohvat, preskačući prelistavao roman i pritom imao sreću da naide baš na karakteristične, u svakom pogledu najbolje odabrane delove.

U scenariju koji po kompoziciji potseća na teatar vrlo je teatarski i metod iskorišćavanja reči, replike, cele i samostalne, dikciski završene i doterane. Gluma je i u tom i u dijalekatskom pogledu postigla značajnu ujednačenost što je očigledno rezultat ozbiljnog prethodnog, po metodu teatarskog rada sa glumcima.

Čini se, međutim, da stepen stilizovanosti (na koju se dosledno i vrlo opravdano išlo) pojedinih uloga nije uvek zadovoljavajuće ujednačen. Groteskna, jarko podvučena izveštačenost lika koji tumači Dubravka Perić (po maniru i upotrebljenim glumačkim sredstvima potseća na njenu ulogu u „Suparnicima“), bila je u pogledu interpretativne jednoobraznosti upadljivi antipod često realistički osenčenoj Julii Renati Ulmanski. Četiri glavna aktera — Jovan Gec, Milan Ajvaz, Ljubinka Bobić i Nevenka Mikulić, češće ili ređe, ali svako ponekad, zaboravljali su na stilizovani manir karakterizacije ličnosti koje tumače i postajali pokretom i glasom realističniji nego što je opšta koncepcija režije smela da dozvoli.

Sa ovom ogradom i sa već pomenutim pozorišnim tonom koji karakteriše ceo ansambl, gluma je verovatno najbolja deo filma i verovatno najbolja koju smo imali prilike da vidimo u realizacijama domaće produkcije. Bilo je važno osetiti granice do kojih je karikatura smela da ide u drastičnosti a da sačuva ironiju. To je pomenutom ansamblu, uključujući i Severina Bjelića i vanrednu epizodu Dare Čalenić, služavke pop Ćire, u velikoj meri pošlo za rukom.

Sremcu je u širokom Banatu među ljudima kojima se nigde nije žurilo, koji su savršeno tačno znali svakog danas šta će da se desi sutra (perspektiva od koje će modernom čoveku kosa da se digne na glavi, a koja je bila u tom lepom starom vremenu gotovo uslov za sreću), trebalo i vremena i prostora da oživi na stranama jednog od naših najboljih humorističnih romana ovo opširno doba konstitucionalno nesposobno za bilo šta brže od konjske zaprege. Danas kada ljudi pomišljaju da se voze sate-litima, baš zato što je uspeo da

sačuva kolsko-zaprežnu atmosferu, što je to učinio u jednom lapidarnom, nekontinuiranom nizu lepo uočenih slika, — film „Pop Ćira i pop Spira“ nas čini pomalo nostalgичnim, čini da se pomalo osećamo kao unuci pred starim požutelim albumom bakinim šarmantnih „ajnziskarti“.

Slobodan Selenić

Putovanje zavađenih popova u Temišvar poslužilo je scenaristima kao okvir zbivanja i prilika za »flesbek« čime je izbegnuta totalna naracija

rom koja se u zlo doba, kada su se glumci živi izgestikulirali i navikali, seti da krene metar-dva napred. Jadni montažer polepi one kadrove onako kako su snimljeni, a gledalac ravnodušno posmatra taj galimatijas nestilizovanog kretanja na platnu i počinje da zeva. Jedini zainteresovani je režiser koji se čudi kako to da ta ista scena, koja je sa dasaka toliko zasmajavala publiku, ne pali kod bioskopskog gledaoca, i zaključuje da mu izvan pozorišta nema života, što je neoporeciva istina.

POP ĆIRA I POP SPIRA sav kipti od ovakvih nesklada između ritma radnje i dijaloga s jedne i ritmičke organizacije kadrova s druge strane. U tom filmu možete videti kako često razigrani niz slika na jednom smeni dugi statični dijaloz, a onda kako kamera polazi u laganu šetnju pored nekolicine glumaca u vrtlogu najžešće tuče. Ponekad se ona zaustavi na jednom detalju da bi sledeći kadar započela sa drugim, a da niste načisto šta će i jedan i drugi tu gde su, dok će idući put opet bez osećanja mere početi da skače s krupnih planova na opšte da vam se sve vrti u glavi, kao u sceni polaska popova za Temišvar. Ili prvo vidite alarmantni krupni plan ruku sa pletivom koje se naglo spuštaju u krilo jer se njihova vlasnica iznenada nečega setila, a onda u sledećem kadru čekate niz beskrajinih sekundi da vam ona i saopšti svoju misao; ili vam pop Ćira stavi do znanja da u kolima kojima on treba da putuje sedi neko koga on ne može da svari, a vi vidite ko je taj tek pošto ste iz razgovora to već pogodili i pošto je to prestalo da vas zanima. Ili se posle dva-tri statična dijaloška krupna plana nadoveže još jedan u kome se neko bez ikakvog razloga naglo pomeri a kamera žurno pade za njim i uzburka vas tim svojim naglim pokretom, dok je ono što dolazi miran nastava prethodnog razgovora koji ne traži ni pauzu ni akcenat. A postoji i jedna scena lovljenja mačke po dvorištu u kojoj se ne zna ni ko pije ni ko plaća, jer je ono što treba da bude snimljeno u totalu snimljeno krupno i obratno, a mačka o kojoj je reč skoro uopšte nije ni snimljena; i jedna scena sa dolaškom vladike u selo u kojoj je montažni akcenat upravo na onim mestima na kojima nikakvo naglašavanje nije potrebno a nije tamo gde je ono neophodno, što stvara utisak beskrajinne razvučenosti. I tako dalje, i tako dalje. Predani proučavalac filma mogao bi punih sat i po da sedi u mračnoj sali i da popiše antologijske primere totalnog neosećanja za ritmičku filmsku stilizaciju i montažu koje POP ĆIRA I POP SPIRA tako jasno otkriva, a što je upravo ono „nešto“ što gledaocu „fali“ da bi zbivanja na platnu doživio.

Velika zabluda o „filmskom zanatu“ počinje, izgleda, da nam se sveti. Ona otkriva da iza te omalovažene, „prevaziđene“ reči leži nešto sasvim drugo, nešto neosećajno važno, nešto bez čega nema filma. Nešto što moramo otkriti u čoveku pre nego što njega proglašimo stvaraoцем a njegov proizvod umetničkim delom.

Nešto što se ne može naučiti iz knjiga, a još manje preneti sa pozorišnih dasaka.

Dušan Stojanović

Nagrade koje je dobio u Puli film »Pop Ćira i pop Spira«

- ★ PRVI FILM u rang-listi najboljih filmova
- ★ Nagrada „Vjesnika u srijedu“ ZA NAJBOLJU REŽIJU i zlatna medalja ARENA — Soja Jovanović
- ★ Nagrada Udruženja filmskih proizvođača ZA NAJBOLJU KAMERU i zlatna medalja ARENA, za kolor fotografiju — Nenadu Jovičiću
- ★ Nagrada „Croatia-filma“ ZA NAJBOLJU MUZIKU i zlatna medalja ARENA — Borivoju Simiću
- ★ Nagrada Narodnog odbora opštine Pula ZA NAJBOLJU SCENOGRAFIJU i zlatna medalja ARENA — Miomiru Deniću
- ★ Nagrada Udruženja filmskih proizvođača ZA NAJBOLJU ŽENSKU ULOGU — Ljubinku Bobić
- ★ SPECIJALNA NAGRADA „Vesna-filma“ — Renati Ulmanskoj za ulogu u filmu „Pop Ćira i pop Spira“

KAMERA I MONTAŽA

»Zanat« je zlatan

Pustila pre jedno godinu i po dana naša filmska kritika samozadovoljnu krilaticu o tome kako su domaći stvaraoци najzad savladali takozvani filmski zanat i kako se sada pred njima otvara velelepni put prave umetnosti, ako samo imaju šta da poruče svetu.

To mu je dolazilo nešto kao: prva faza je prevaziđena; ulazimo u drugu, važniju, ozbiljniju, težu.

Ovogodišnja Pula proglašila je za najbolji film kolorisanog POP ĆIRA I POP SPIRU i dala mu sedam nagrada a kritika ga je oduševljeno pozdravila.

Je li prevaziđeni zanat dostigao nivo umetničkog stvaralaštva?

Pa sad, bože moj, kaže jedan deo kritike, zanat tu možda nije besprekoran, ali... naša atmosfera, naši ljudi, naš Sremac... Odličan film!

Kao da je filmski zanat nešto oduševljeno od filmskog izraza! Kao da to nije prosto sposobnost prenošenja ideje pomoću filmske slike! Kao da je to nešto ispod umetnosti, neko predznanje, neka kvalifikacija bez koje se ipak može! I kao da se filmski zanat može „znati“ a da nema šta da se izrazi, ili obratno: kao da bez njega uopšte može biti izraza!

A bioskopski gledalac (onaj inteligentni) gleda POP ĆIRU I POP SPIRU, nasmeje se ponekom Sremčevom kalamburu, pred masom drugih scenskih viceva ostaje ravnodušan, i čak mu je pomalo krivo što oseća da „tu ipak nešto fali“ pa da sve bude kao što treba. I na izlazu pita prijatelja: ako nam je ovo najbolji ovogodišnji film, kakvi li su ostali?

U čemu je stvar?

Jednostavno u tome što POP ĆIRA I POP SPIRA nije baš najbolji ovogodišnji film. On je čak daleko od toga. On je školski primer potpunog nedostatka takozvanog „filmskog osećanja“ svog autora, onoga što bi neki od naših kritičara skromno nazvali „nepoznavanje zanata“, a bez čega ustvari nema dobrog filma. POP ĆIRA I POP SPIRA je diletantski film.

Ima nešto u filmu što se može naučiti. To je takozvani filmski jezik. Čovek utvri: što je moguće više treba govoriti slikom, a onda si baci na vizuelne vežbe i izvešti se da sastavlja slikovne metafore, što mu polazi za rukom čak i ako je došao iz pozorišta. Još nekoliko tehničkih šablona i ovo novopečeno filmskog režisera. Taj sve ume da prikaže u slikama, nijedna jedina reč nije mu potrebna; jedino što ne ume to je — da napravi film. Jer kad svoje duhovite metafore polepi jednu za drugom, „nešto“ počinje da nedostaje; slike se nekako beživotno smenjuju; razumljivo je šta njima hoće da se kaže, ali onog magičnog utiska neprekidnog toka, onog divnog lelujanja oka na talasima živog pokreta, onog muzičko-baletskog kvaliteta kojim je natopljen svaki dobar film — nema. To je stvar koja se iz udžbenika ne da naučiti, to je stvar koja se mora osetiti. I onda režiser poziva u pomoć stručnjaka — montažera, da popravi šta se popravi može.

Ali u POP ĆIRU I POP SPIRU mnogo se nije moglo popraviti. Montažer je stigao isuviše kasno.

Jer ništa vam na ovom svetu neće pomoći ako ste petnaest glumačkih replika snimili u opštem planu, zatim tri sledeće koje i nisu bogznakako značajne u tri krupnija plana, a za njima gužva brze radnje i živahnog kretanja opet u jednom kadru sa nepokretnom kame-

Renata Ulmanski u ulozi Julie

interesovano, gotovo ignorantски prešli preko nje, zadržali je samo kao neophodnu lokaciju za vizuelno i zvučno razrađivanje bidermajerski uske u pogledima na svet, vinske, masne, blatnjave atmosfere pop Ćirinog i pop Spirinog sela.

Početak filma, koji potseća na teatar iz više razloga, kao pošten oglas obavestava publiku šta će da vidi u toku sledećih sat i nešto minuta. Kamera se bez žurbe kreće kroz šorove i sokake sela i izgleda da nema stvari dovoljno beznačajne da se ne zadrži na njoj makar sekund: vodenica, jezerce puno peradi, dvoje Lala u dubokom snu, stado ovaca itd. itd. Autori filma nam predstavljaju atmosferu koja ih u ovoj prvoj slici, a i u filmu uopšte, daleko više interesuje od događaja. Sa prve dramske slike bez upozorenja i logičnog kontinuiteta, pošto se zavesa digla posle pauze koje u filmu nema ali bi komotno moglo da je bude, — prelaze na drugu dramsku celinu opet započetu jednom žanr-sličicom (kiša, seljaci sede na klupi) kao uvodom u ono što je konačno početak fabule.

Zbog komunikativnosti vizuelne deskripcije i prednosti koje ona ima nad verbalnom, atmosfera u Sremčevom romanu jeste na izvestan način filmska i to je verovatno razlog zbog koga su se autori oduševljeno i opširno nje prihvatili. Na putu oživljavanja bidermajera kroz rasplinutu fabulu, karakterizaciju likova i delovanje društveno, psihološki i istorijski fiksiranih popova, žena, čerki i učitelja, tragično bi preminula uverljivost zbog dužine i napornosti detaljima i događajima opterećenog putovanja. Žrtvovan je zbog toga Saca što ima simbolični značaj žrtvovanja zapleta. Karakteristično je da je za autone daleko važnija trka kroz dvorište za mačkom Spirinice nego uzgred spomenuta činjenica da je

Scenografija Miomira Denića dočarala je publici bidermajerski ambijent — tapete, šifonjere i miris dunja

KNJIŽEVNE NOVINE

List za književnost, umetnost i društvena pitanja

Uredivački ošbor:

Oto Bihalji-Merin, Miloš I. Bandić, dr. Mihaljo Marković, Peda Milosavljević, Dušan Matić, Tanasije Mladenović, M. Panić-Surep, Vicko Raspor, ing. Rajko Tomović, Risto Tošović, Eli Fincl.

Urednici

DUŠAN MATIĆ I TANASJE MLADENOVIĆ

List izdaje Novinsko-izdavačko preduzeće „Kultura“, Beograd, M. Pijade 29. Redakcija: Francuska 7. tel. 31-000 tek. račun: 10 — K. B. 21 — 2 — 208

List izlazi svakog drugo, petka. Pojedini broj Din. 30. Godišnja preplata Din. 600, polugodiš — Din 300, za inostranstvo dvostruko

Tehničko-umetnička oprema Dragomir Dimitrijević Odgovorni urednik Dušan Matić

Stampe „Glas“, Beograd, Vlačkovićevo s.